

”Rauhan rakentaja, asevoimien modernisoija”

Tadžikistanin ja Venäjän kahdenkeskinen sotilasyhteistyö
2014–2024

Nico Lamminparras

Ex-neuvostomaiden politiikan analyytikko, Sotilasasiantuntija, FM

Abstract

The war in Ukraine and the cumulative Western sanctions have enhanced the status of Central Asia in the eyes of the Kremlin, both economically and strategically. Concurrently, the mutual rapprochement of the region's states as well as China's increasing investments in the Tajik business dwindle Moscow's foothold in the country. Insofar, the tendency doesn't endanger Russia's military hegemony in the region: the presence of its 201. Military Base, the largest Russian army contingent abroad, in Tajikistan till 2042 was sealed in February 2014.

To elucidate the significance of this security arrangement, I examine the Tajik president Emomali Rahmon's discourse on the Tajik-Russian bilateral military cooperation, with my focus on its third decade 2014–2024. Concretely, I explore the research object through references, emphases, and implications; thence, I discern the respective arguments postured fundamental by President Rahmon. The source material consists of Rahmon's Russian-language statements during the official summits with the Russian president Vladimir Putin in 2017, 2019, and 2023. Subsidiary material is retrieved from the press releases of the Tajik presidential administration during the respective occasions in 2014–2024.

During the Soviet era Tajikistan played a secondary strategic role, and a mere division dislocated on its soil. As stipulated by Russia's Ближнее зарубежье –doctrine, the Tajik-Russian proximity dates to the Tajik Civil War in 1992–1997, during which the agreements on both the military and on the military-technical cooperation were forged. Rahmon's power relies on Russian arms, and the president views the 201. Military Base as a “key factor” in the regional security patterns. Moscow has trained and shall educate thousands of Tajik young in all branches of service, of which Rahmon expressed his gratitude in 2019.

Paradoxically, the equipment Russia has handed over to Tajikistan has 40–50 years of service history, whereas the 201. Military Base fields modern drones and

helicopters. In 2017–2022, Rahmon repeatedly underscored the modernization of the Tajik Army, expressly concerned over the deteriorating stability of the neighbouring Afghanistan. Since Summer 2022, Rahmon rather focuses on the cooperation of the parties' security services and law enforcement agencies, and the question on military equipment cease to constellate the president's agenda. From the Kremlin's point of view, after the war in Ukraine turned into a consuming stalemate, the age of the armament engaged in the clashes turns no decisive, unlike its volume. Yet, the longer the implementation of the Tajik-Russian agreements is suspended, the more Tajikistan is induced to hunt for backing from other actors; already, Uzbekistan and Tajikistan forged an alliance, while Tajikistan and Kyrgyzstan seek closer ties through the demarcation of boundaries. In plus, India operates two air bases, Iran produces drones whereas China dominates the streetscape of Dushanbe.

Tiivistelmä

Ukrainan-sodan ja lännen kiristyvän pakotepolitiikan myötä Keski-Aasian arvo Venäjän kumppanina on nähtävästi kohonnut, niin taloudellisesti kuin strategisesti. Samanaikainen alueen valtioiden keskinäinen lähentyminen sekä Kiinan laajeneva osuus tadžikistanilaisessa elinkeinoelämässä kuitenkin kaventavat Kremlin jalansijaa maassa. Toistaiseksi kehitys ei uhkaa alueen sotilaallisia asetelmia: Venäjän suurimman ulkomailla operoivan maavoimien yhtymän, 201. sotilastukikohdan, läsnäolo Tadžikistanissa vuoteen 2042 asti sinetöitiin helmikuussa 2014.

Tämän turvallisuustekijän olemusta ja merkitystä selvittääkseni tarkastelen Tadžikistanin presidentti Emomali Rahmonin diskurssia keskinäisestä sotilas-yhteistyöstä Venäjän kanssa, painopisteenä yhteistyön kolmas vuosikymmen 2014–2024. Aineistona toimivat Rahmonin venäjänkieliset lausunnot Venäjän presidentti Putinin tapaamisten yhteydessä vuosina 2017, 2019 sekä 2023, joista etsin asiaankuuluvia yhtäläisyyksiä, painotuksia ja viittaussuhteita. Lausuntoja täydentävät Tadžikistanin presidentinhallinnon tiedotteet vastaavista tapaamisista ajalla 2014–2024.

Neuvostoaikana Tadžikistanin turvallisuus- ja sotilaspoliittinen merkitys jäi vähäiseksi, eikä maahan sijoitettu yhtä divisioonaa suurempaa osastoa. Venäjän Ближнее зарубежье –doktriinin mukainen Dušanben ja Moskovon erityissuhde käynnistyi Tadžikistanin sisällissodasta 1992–1997, jonka aikana solmittiin sopimukset sotilas- ja sotilasteknisestä yhteistyöstä. Rahmonin valta on venäläisaseisiin sidottu, ja hän pitää 201. sotilastukikohtaa ”avaintekijänä” alueellisellemme turvallisuudelle. Venäjä on kouluttanut ja tulee kouluttamaan tuhansia tadžikkeja kaikkiin aselajeihin, mitä Rahmon kiitteli keväällä 2019.

Paradoksaalisesti Venäjän Tadžikistanille luovuttama kalusto on 40–50 palvelusvuoden iässä, kun taas 201. tukikohta hyödyntää moderneja helikoptereita ja lennokkeja. Vuosina 2017–2022 Rahmon toistuvasti painotti maansa asevoimien modernisaatiota argumentilla Afganistanin heikentyvästä vakaudesta. Kesästä 2022 lukien Rahmon siirsi diskurssinsa kärjen turvallisuuspalvelu- ja poliisiyhteistyöhön, ja varustelukysymys väistyi presidenttien asialistalta. Ukrainan-sodan muututtua kulutustaisteluksi muutos on Moskovan kulmasta johdonmukainen: rintamalla ei ratkaise saatavilla olevan kaluston ikä, vaan sen määrä. Toisaalta Moskovan-Dušanben sopimusten alati lykkääntyvä toimeenpano ajaa Tadžikistania etsimään tukea muualta. Uzbekistan ja Tadžikistan solmivat jo liittosuhteen, Kirgisia ja Tadžikistan lähentyvät toisiaan rajankäynnin myötä. Intia hyödyntää kahta sotilaskenttää, ja Iran valmistaa lennokkeja – samalla, kun pääkaupungin katukuvaa hallitsee Kiina.

Tutkimustausta, menetelmät ja aineisto

Samaan aikaan, kun maailma herkeämättä seurasi Ukrainan nopeasti kehittyviä tapahtumia alkuvuonna 2014, Keski-Aasiassa vahvistuva Venäjän jalansija jäi suurelta osin huomiotta. Presidentti Emomali Rahmonin ja Venäjän presidentti Vladimirin Putinin tapaaminen huipentui juhlalliseen ratifointikirjojen vaihtoon maiden ulkoministerien välillä (Рахмон 2014). Puolustuksellista ja valtiosuvereniteettia kunnioittavaa sotilasdoktriinia noudattava Tadžikistan oli lykännyt syksyllä 2012 sovitun Venäjän 201. sotilastukikohdan jatkumisen parlamenttikäsittelyn marraskuun 2013 presidentinvaalien yli (Lamminparras 2013, 99–100; sotilasdoktriini ks. БД-РТ). Vasta seremoniallinen dokumenttien vaihtaminen 6.2.2014 sinetöi tukikohdan läsnäolon aina vuoteen 2042 saakka (Рахмон 2014).

Ukrainan-sodan myötä länsimaiden kiristynyt pakotepolitiikka vain korottaa Keski-Aasian asemaa Moskovan silmissä. Toisaalta kahtena viime vuotena tuotetut läntiset arviot esittävät pessimistisen kuvan Venäjälle erityisoikeuksia entisissä neuvostotasavalloissa pidättävän Ближнее зарубежье (Bližneje zarubežje, ”Läheiset rajantakaiset”) –doktriinin nykyisestä onnistumisesta (esim. Götz 2022; de Waal 2024). Näkemykset eivät lähemmässä tarkastelussa ole toisiaan poissulkevia vaan tukevia. Sitä myöten kuin Kremlin yliote ex-Neuvostoliiton alueella horjuu – Ukraina traagisimpana tapauksena – on ainoastaan loogista, että Venäjä tukeutuu niihin maihin, joissa sillä vielä on vaikutusvaltaa (ja joissa/joiden kautta se voi padota kehitystä). Yksin vuonna 2023 Tadžikistanin ja ”strategisen avainkumppani” Venäjän kauppa kohosi 1,8 miljardiin dollariin (Рахмон 2024b). Kuten myöhempänä tarkemmin selvitän, sotilaspoliittisesti

Tadžikistan on mitä olennaisin maa Venäjälle. 201. sotilastukikohta on Venäjän maavoimien suurin ulkomailla (Рахмон 2019a; Бердников 2022, 45), ja yli 7000 sotilaan vahvuudellaan se suomalaisissa yksiköissä ilmaistuna vastaa rykmentillä vahvennettua prikaatia. Tämän lisäksi Tadžikistanin asevoimat ovat sekä Moskovon kouluttamat että varustamat.

Paitsi ”suhteiden vahvistamista ja laajentamista IVY-maiden” sekä islamilaisen maailman kanssa, vuoden 2023 lopun kansakuntapuheessaan parlamentille Rahmon linjasi Tadžikistanin ulkopolitiikan prioriteetiksi ”ystävällismieliset suhteet” naapurivaltioihin (Рахмон 2023c). Keski-Aasian valtioiden keskinäis-suhteiden tiivistyminen pakottaakin Kremlin suuntaamaan entistä enemmän huomiota tälle suunnalle, esimerkiksi Uzbekistan ja Kirgisia sopivat kesällä 2024 energia-, työllisyys-, kauppa-, kulttuuri ja liikenneyhteistyöstä. Symbolisena huipennuksena presidentit Šavkat Mirziyoev ja Sadyr Žaparov painoivat 400 megawatin aurinkovoimalan ja autotehtaan sekä neulevalmistuksen käynnistyspainiketta. (Мирзиёев 2024a; ibid. 2024b; Жапаров 2024a; ibid. 2024b). Tadžikistan ja Uzbekistan allekirjoittivat kolme kuukautta aiemmin ”historiallisen” liittosuhteen. Yhteensä 28 sopimuksessa viitotettiin energia-, alueyhteistyö-, tiede-, teollisuus-, infrastruktuuri-, kuljetus-, rajanylitys- ja kulttuurisiteiden kehittämistä. (Рахмон 2024c; Мирзиёев 2024c.) Vaikka sopimusten käytännön vaikutusta on varsin ennen aikaista arvioida, niiden merkittävyyden paljastaa se, että vielä vuosituhannen vaihteessa aseelliset konfliktit maiden rajoilla ja niiden yli, kiista Venäjän sotilastukikohta-aikeesta sekä kysymys alueen muinaisesta kulttuuriperinnöstä riitauttivat Uzbekistanin ja Tadžikistanin välit (Lamminparras 2013, 92–93, 95). Siksikin on oikeansuuntaista pohtia, että lähentymisellään Dušanbe ja Taškent vähintään piiloviestivät horjuvaa luottamusta Venäjään kumppanina. Vastaavasti Kirgisian ja Tadžikistanin välejä on viime vuosiin asti kiristänyt kiista rajankäynnistä, mutta tänä päivänä osapuolet pyrkivät sopimukseen diplomaattisin keinoin.¹ Tämän voi nähdä

1 Arviota Tadžikistanin ja Kirgisian rajayhteentuloista huhtikuussa 2021 ja syyskuussa 2022 sekä niiden osuudesta Rahmonin tapaamisissa Putinin kanssa ei aineiston puutteesta ole mahdollista sisällyttää tähän analyysiin. Rahmon käsitteli kysymystä vain toukokuussa 2021, jolloin hän vakuutti maansa sitoumuksesta rauhanomaiseen ratkaisuun (Рахмон 2021a). Demarkaatiokiistojen vakavuudesta sinänsä kertoo se, että vuosina 2012–2023 on tadžikkitietojen mukaan tapahtunut 230 yhteenottoa. Huhti-toukokuun 2021 kahakoissa on ilmoitettu menehtyneen yhteensä 55 ihmistä, syyskuussa 2022 varsinaisen yhteenoton uhriluku kipusi yli sataan henkeen (Мирсаидов 2024). Ensimmäinen verinen yhteenotto puhkesi vuonna 1989, ja se koski vesi- ja maankäyttöoikeutta (Lamminparras 2013, 93). Neuvostoajalta periytyvää ongelmaa 972km mittaisella rajalla on yritetty sopia vuodesta 2002, ja vuonna 2024 on tarkoitus sopia jäljellä olevasta noin kymmenesosasta (Постникова 2023). Viimeisin tiedotettu hallitustenvälinen keskustelu käytiin ”ystävyyden ja yhteisymmärryksen hengessä” 24.11.2024 Bustonin rajakaupungissa Pohjois-Tadžikistanissa. Se määrittä

kriittisimpänä edellytyksenä maiden kahdenkeskisen yhteistyön tehostamiselle, joka niin ikään kohdentuu Moskovan heikenneen aseman paikkaamiseen. Tuiki tuoreet Venäjän ja Kazakstanin 20 sopimusta strategisen kumppanuuden syventämiseksi puolestaan määrittävät maiden alue- ja rajayhteistyötä, hallitustenvälistä ja ministeriöiden vuorovaikutusta, rakennus- ja asuntotuotantoa, rauta- ja maantiekuljetuksia sekä öljytuotesopimuksen pidennystä (Путин 2024a; ks. myös *ibid.* 2024b; Акорда 2024a). Vaikka Kazakstanin presidentti Kasym Žomart-Tokajevin mukaan Venäjä on ”luotettu liittolainen” ja maita ”yhdistävät rikkumattomat ystävyyden siteet” (*ibid.* 2024b) piillevät todelliset intressit syvemmällä: suhteen lujittaminen tähtää niin palauttamaan Moskovan jalansijaa Keski-Aasiaan kuin patoamaan enentyvien keskinäissuhteiden Uzbekistanille, Kirgisialle ja Tadžikistanille tuomaa lisäarvoa.

Analogisesti Kiinan presidentti Xi Jinpingin heinäkuinen valtiovierailu Tadžikistaniin implikoi Kremlin rapistuvaa ensisijaisuutta maassa. Pekingin pistona tästä voi tulkita sen, että ensi kertaa Kiinan valtiollisen historian ajalla maan korkein kunniamerkki myönnettiin ulkomaiselle henkilölle – Emomali Rahmonille (Рахмон 2024d). Vierailu tapahtui ”perinteisessä ystävyyden, hyvän naapuruuksuuteen, keskinäisen ymmärryksen sekä molemminpuolisen luottamuksen ilmapiirissä”, ja sen aikana allekirjoitetut sopimukset edelleen vahvistivat Kiinan ja Tadžikistanin teollisen, energia-, kauppa- ja investointiyhteistyön oikeusperustaa. Rahmonin mukaan ”strateginen kumppani” Peking on vuosina 2007–2023 sijoittanut yhteensä neljä miljardia dollaria Tadžikistanin liike-elämään. Näkyvin kohde on presidenttien juhlallisesti avaama parlamentin ja hallituksen uudisrakennus Dušanbessa. Osapuolet totesivatkin kaupan ja investoinnit Kiinan ja Tadžikistanin kanssakäynnin kulmakiveksi. Pekingin ’Vyö ja Tie’ aloitteen – joka kauppareittinä sivuuttaisi Venäjän – osalta Rahmon nosti esiin Dušanbesta Kulman solan rajanylityspaikkaan johtavan valtatie modernisoinnin sekä ehdotti myös rata- ja tieyhteyksien rakentamista Kiinasta Tadžikistanin kautta Iraniin. (Рахмон 2024e; *ibid.* 2024f; *ibid.* 2024g; ks. myös *ibid.* 2023c; Kiinan ’Vyö ja Tie’ –lainarahoituksesta ks. esim. Hurley et al. 2018.)

Kielentutkimuksesta sotilastietoa

Silminnähden monipuolistuneesta taloudellisesta, strategisesta ja sotilaspoliittisesta asemastaan huolimatta suomenkielistä tutkimustietoa Tadžikistanista on niukasti tarjolla, ja etenkin maan Venäjän-suhteista tietopääoma on liki

jäljellä olevien rajaosuuksien demarkaatiota. (24KG 2024.) Laajuutensa vuoksi teema on käytännöllisintä toteuttaa omana artikkelinaan.

olematonta. Tässä artikkelissa täydennän kotimaista tutkimusta maan sotilassektorista tarkastelemalla presidentti Emomali Rahmonin diskurssia kahdenkeskisestä puolustusyhteistyöstä Venäjän kanssa.² Vaikka vertailu Venäjän presidentti Vladimir Putinin lausuntoihin samaisissa tapaamisissa enentäisi kokonaiskuva, rajallisen tilan vuoksi se jää myöhemmän käsikirjoituksen aiheeksi.³ Myös Mengan huomautus siitä, että Keski-Aasiassa erityisesti pre-

- 2 Tadžikistanin ja Venäjän roolit Kollektiivisen Turvallisuuden Sopimusjärjestössä CSTO/ОДКБ ja Shanghai Yhteistyöjärjestössä SCO/ШОС jäävät rajallisen tilan vuoksi myöhemmän artikkelin teemoiksi. Tadžikistan ja CST(O) 1993–2019 ks. esim. Гуров 2011, 171–172; Сайдов 2015, 19–21; Щеколдина 2019, 1374–1377; Холиков & Амонулов 2020, 355–356, 357–358; Шукуров 2022, 95–98. Tadžikistan ja Venäjä CSTO:ssa 2020– ks. Майтдинова & Шарипов 2022; Рахмон 2024l; Путин 2024c. Heinäkuun 2024 kolmannella viikolla, käsikirjoituksen viimeistelyaikana, olivat käynnissä CSTO:n syksyharjoituksen valmistelut. Kirgisiaan kaavailussa esikuntaharjoituksessa työstettäisiin yhteistä valmiutta ja operointia aseellisen konfliktin torjunnassa, toinen harjoitus syvennyisi tiedustelun järjestämiseen ja kolmas harjoitettaisiin materiaalsen tuen yksiköitä. Keski-Aasian alueen nopean toiminnan kollektiiviset joukot, venäjäksi КСБР ЦАР, harjaantuisivat Tadžikistanissa laittomien aseellisten ryhmien maahantunkeutumisen torjuntaan. (ОШ-ОДКБ 2024a.) Tadžikistanista ao. valmiudessa on kolme pataljoonan vahvuista siirtymäkykyistä osastoa (Мухаммадиева и. др. 2023). Kausi olisi päättyvä Kazakstanissa harjoiteltaviin rauhanturvaoperaatioon sekä konfliktinratkaisuprosessin aikaiseen toimintaan (ОШ-ОДКБ 2024a). Sattumalta oikolukupäivänä 28.11.2024 CSTO:n ulko- ja puolustusministerien sekä sihteeristön kokous Astanassa Kazakstanissa keskusteli jäsenmaiden sotilaspoliittisesta tilanteesta sekä arvioi mennyttä ja tulevaa yhteistyötä, ml. Voiton 80-vuotispäivän 9.5.2025 yhteisjuhlallisuudet sekä liittolaisuuden lujittaminen (ОДКБ 2024). Hyväksytyt dokumentit linjasivat komentosuhteita, yhteisten joukkojen harjoittamista ja käyttöä, näiden varustelua, transitoliikennettä jäsenmaiden kautta sekä CSTO:n nopean toiminnan joukkoja (ОШ-ОДКБ 2024b) että Tadžikistanin Afganistanin-rajan vahvistamista (Рахмон 2024l).
- 3 Vastoin alkuperäistä aiettani olen pakotettu niin ikään eriyttämään Tadžikistanin presidentti Rahmonin Afganistanin-diskurssin omaksi käsikirjoitukseksi. Putinin kera aihe toistui säännöllisesti vuosina 2017–2022 (Рахмон 2017a; ibid. 2019a; ibid. 2021a; ibid. 2022a; ibid. 2022b). Kysymyksen merkitystä Kremlille enensi Yhdysvaltain aktivoituminen keväällä 2021 rauhankäytöstä Dušanben kanssa (ks. esim. USDS 2021). Talibanien vallattua Kabulin elokuussa 2021 Rahmon omaksui niin poliittisesti kuin kielellisesti jyrkän linjan (Lemon & Antonov 2022, 171, 175). Venäjä, Uzbekistan ja Tadžikistan pitivät yhteiset sotaharjoitukset, joita seurasivat tadžikkien ja kiinalaisten vuoristoharjoitus ääriiliikkien, huumekaupan ja rikollisuuden torjunnassa (Schulz 2021). Iran, jonka Tadžikistan-suhteet keskittyvät tiestöön, vesivoimaan ja persialaiskulttuurin edistämiseen, avasi toukokuussa 2022 lennokkitehtaan Dušanbeen (Lob 2022). Talibanien valtaannousu herätti myös vetäytymiseensä 2014 asti Dušanben kenttää huoltolentoihin hyödyntäneiden Ranskan ja Britannian (Lamminparras 2013, 95; MDAA 2014). Presidentti Macronin kanssa Rahmon keskusteli elokuussa 2021 puhelimitse rajayhteistyön käynnistämisestä, mitä heti lokakuussa seurasivat valtiovierailu Pariisiin ja Dušanben vakauttavaa roolia alleviivaava yhteislausuma (Élysée 2021a; ibid. 2021b). Ao. tapaamisesta oikolukuun 28.11.2024 eivät Macron ja Rahmon ole ylläpitäneet aktiivista kontaktia. Iso-Britannian osalta kehitys on hieman erilainen: syyskuussa 2021 Kansainyhteisö- ja YK-ministeri, Wimbledonin Lordi

sidentit ovat työstäneet kansallisia ideologioita omaa asemaansa legitimoidakseen (2015, 6), ohjaa keskittymään Rahmonin viestintään. Mikäli valtionpäähenkilön katsotaan ensisijassa määrittelevän kansallista olemusta, loogisesti on nähtävä tämän samassa viitoittavan erot, yhtäläisyydet ja suhteet ulkoisiin tekijöihin. Artikkelin tutkimusjakso alkaa 201. tukikohdan ratifointikirjojen vaihdosta helmikuussa 2014 ja pääosin päättyy kirjoitushetkeen heinäkuussa 2024. Marraskuun 2024 lopun oikoluku vähäisessä määrin ajantasaistaa tietoja. Paitsi että tällöin raottuu ikkuna tadžikistanilaiseen geopolitiiseen ajatteluun, huomioiduksi tulevat mahdolliset muutokset presidentin diskurssissa sikäli kuin esimerkiksi Ukrainan kriisi 2013–2021 tai helmikuussa 2022 puhjennut sota niihin vaikuttivat.

En niinkään esitä kysymyksiä, *mitä presidentti Rahmon julkilausui ja mikä oli projisoitu tahtotila* – vaan *miten ja millaisissa olosuhteissa*. Näin ymmärrettynä kieli ei rajoitu vain passiivisesti kuvaamaan ilmiötä, vaan kielenkäyttäjä saattaa yhtäältä tiedostamattaan ja toisaalta päämäärähakuisesti muokata julkitulon. Artikkelin tutkimuskysymykset voi tiivistää seuraavasti:

- miten Rahmon kuvailee sotilasyhteistyötä Venäjän kera?
- millaisena hän näkee Venäjän sotilaallisen roolin Tadžikistanissa?
- millainen yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne vaikuttaa diskurssissa?

Diskurssianalyysiä soveltaen etsin Tadžikistanin presidentin Venäjä-puheen-vuoroista painotuksia, samankaltaisuuksia sekä niiden piiloviittauksia (diskurssianalyysistä ks. esim. Fairclough 1992, 1, 38, 62–63; Eskola 1996, 65, 127; Borčun & Şävulescu 2009, 9–11). Syväluotaamalla presidentin virallisia esiintymisiä pyrin erottamaan ne argumentit, jotka Tadžikistan asettaa perustavimmiksi asiasta käytävässä debatissa (vrt. kielellisen tai muun yhteisön vuorovaikutusnormit ks. Siljander 1995, 111–114). Pelkistettynä kyseessä on kohdeilmiön tarkasteleminen sen menneen ja nykyisyyden lävitse, kiinnekohtana

Ahmad, vieraili Dušanbessa (Gov.uk 2021). Britannian tuoreimmasta mielenkiinnosta maahan kertoo ulkoministeri David Cameronin matka Tadžikistaniin, jolle osa 50 miljoonan punnan avustuspaketista osoitettiin (ibid. 2024a). Marraskuun 2024 lopussa Yhdistyneen Kuningaskunnan ja Pohjois-Irlannin sekä Tadžikistanin siviili-ilmailusopimus, ensimmäinen laatuaan, on Britannian parlamentin tarkasteltavana (ibid. 2024b). Kokonaisuutena Rahmonin Venäjä- ja ulkomaan diskurssin painopiste vaikuttaakin kesän 2022 jälkeen siirtyvän sotilaallisesta vuorovaikutuksesta pikemmin erikoispalvelujen ja järjestystä ylläpitävien viranomaisten yhteistyöhön (PaxmoH 2024a; ibid. 2023b; vrt. ibid. 2022a; ibid. 2019a). Havainto pitää yhtä sen kanssa, että esimerkiksi läpi vuoden EU ja ETYJ ovat kohdentaneet koulutustaan Tadžikistanin raja- ja pelastusviranomaisille (OSCE 2024a; ibid. 2024b; ibid. 2024c). Yleisesti tutkimusaihe edellyttäisi laajaa Afganistan-maantuntemusosiota, Kabul-Dušanben suhdehistoriasta puhumattakaan. Toiseksi, jotta tämä toistuva sekä Eurooppaa myöten vaikuttava teema tulisi syvällisesti käsitellyksi, on luontevaa erottaa se yhdeksi-kahdeksi omaksi artikkelikseen.

kuluva aikakausi (Лайдинен & Веригин 2004, 14). Rahmonin kielenkäytön sosiaalisen ympäristön hahmottamiseksi valaisen Tadžikistanin maantiedettä, historiaa, politiikkaa ja yhteiskuntaa. Ohessa käy ilmi, kuinka kysymys yhtäältä turkinsukuisten kielten ja tadžikin sekä toisaalta venäjän ja tadžikin asemasta on värittänyt maan menneisyyttä, samoin kuin jälkimmäinen yhä ajoittain nousee keskusteluun (tadžikki ja tadžikkinationalismi itsenäisyyden ajalla ks. esim. Fararuni 2013). Käsittelen aineistoa kuvailevasti, sillä tapahtumien läheisyyden vuoksi on tarpeellista havainnollistaa, millaisia teemasidonnaisia julkituloja Rahmon toteutti vuosina 2014–2024. Kokonaiskuvan saamista edistääkseni olen jakanut analyysin temaattisiin lukuihin.

Tadžikistanista tutkimusvaje

Toisin kuin Venäjän presidentti Putinin, jonka diskurssiin kansainvälinen tutkimus on Ukrainan-sodan puhjettua yhä enemmän suunnannut huomiota, Tadžikistanin valtionpäähenkilön vastaavan tarkastelu jää harvojen tutkijoiden tai yksittäishavaintojen varaan (esim. Nourzhanov 2012; Menga 2015, 10–11, 15; Usmonov 2018, 31, 33–35). Tadžikistanilaisen kansakunnan ja identiteetin konstruoinnista, Rahmonin nationalismia ja nation-building’ia ovat tutkineet Akbarzadeh (1996), Smith (1998), Menga (2015), Blakkisrud & Kuziev (2019) sekä Lemon & Antonov (2022). Likeinen paralleeli on Murzakulovan & Schoeberleinin artikkeli Kirgisian valtioidentiteetin kehitystyöstä, jota kautta eliitti pyrkii legitimoimaan asemansa (2009). Сайдов puolestaan käsittelee Tadžikistanin kansainvälistä asemaa ennen ja jälkeen ”ovien avaamisen” (2015). USA:n ja NATO:n toimien vaikutusta Keski-Aasian turvallisuuspolitiikkaan 2000-luvun kahtena ensivuosisikymmenenä on tarkastellut Шукуров (2022), ja Парамонов & Столловский selostavat Venäjän sekä keskiaasialaisten valtioiden kahdenkeskistä turvallisuusyhteistyötä millenniumin ensivuolina (2009).

Tadžikistanin asevoimien syntyä ovat lyhyesti esitelleet Майхиев & Ақобирзода (2019), mutta huomattavasti laajemmin maan (alueen) uudempaa rajavartio- ja sotilashistoriaa ovat käsitelleet Назаршоев (2018) sekä Назаршоев & Бониезов (2019). Venäjän asevoimien olemusta ja vuorovaikutusta Tadžikistanissa ovat yleisesti selvittäneet Усманов (2007) sekä Парамонов & Столловский (2009, 67–69), mutta heidän tuoreimmatkin tietonsa periytyvät 2000-luvun alusta. Venäjän operointia Shanghain Yhteistyöjärjestön (SCO) ja Kollektiivisen Turvallisuuden Sopimusjärjestön (CSTO) puitteissa kattavasti valottavat Кутнаева (2010), Чиркин (2011), Гуров (2011), Щеколдина (2019), Холиков & Амонулов (2020) ja Бердников (2022). Osassa näitäkin

sisältöarvo perustuu silti lähinnä historiatietoon kuin ajantasaisuuteen. Artikkeliteemaa Moskovan ja Dušanben puolustusyhteistyöstä ovat juridisteknisesti käsitelleet Амонулов (2020) ja Майтдинова & Шарапов (2022), mutta näissä tutkimusotteena ei esiinny diskurssianalyysi eivätkä Rahmonin julkiesiintymiset ole tarkastelukohde.

Kuvaavaa suomenkieliselle tutkimusmaailmalle on, että esimerkiksi Helsingin yliopistossa Helka-tietokantahaku muodossa 'Tadžikistan' tuottaa lähinnä venäjänkielisiä teoksia, joiden yhtenä avainsanana termi esiintyy. Harvinainen poikkeus on Brucen varhainen arvio Tadžikistanin sisällissodasta (1998). Viitisentoista vuotta myöhemmin syvennyin itse Tadžikistanin turvallisuuskysymyksiin tutkimusjaksolla 1989–2013, erityispainotuksina maan kumppanuus Yhdysvaltain kera sekä tuolloin viiden vuoden sisään päättyväksi ilmoitettu kansainvälinen Afganistan-operaatio (Lamminparras 2013). Artikkelin ajankohta päättyy syys-lokakuuhun 2013, jolloin paikallinen ja ulkomainen keskustelu maan tulevasta turvallisuuspoliittisesta asemasta vasta tiheni. Keväästä 2012 alkaen ISAF-operaation pohjoista NDN-huoltoreittiä Tadžikistanin halki Kirgisiaan hyödynnettiin purkurahtiin, mutta sen käyttöosuus muodostui vähäiseksi. Yhdysvaltain vaikutus kanavoitui merkittävinä taloudellisina avustuksina erityisesti rajaturvallisuuteen. Uusista toimijoista Intia pyrki Tadžikistanin etelärajalla sijaitsevan Farkhorin lentotukikohdan kautta patoamaan Pakistanin etuja Afganistanissa sekä leventämään omaa jalansijaansa maassa, mahdollisesti Hisor (Ajni) lentotukikohtanaan Dušanben länsilaidalla. Tadžikistanin luonnonvaroja tähyten kielisukulainen Iran rahoitti vesivoimala Sangtuda-2:n sekä valtatiestöä Afganistanin läpi omiin satamiinsa. Dušanben ja Pekingin yhteistyö käynnistyi miljardilainoituksen muodossa, ja Kiina osoitti kiinnostusta varsinkin länsinaapurinsa mineraaleihin ja öljyteollisuuteen. Yhtäältä kansainvälisen ISAF-koalition tadžikeille mahdollisesti jättämä kalusto ja toisaalta kiinalaisten mielenkiinto maahan huolettivat Venäjää. Tadžikistan pyrki vielä hankkimaan lisämyönnytyksiä Kremliltä, ja se siirsi 201. sotilastukikohdan jatkoon ratifioinnin myöhäsyksyyn. (Ibid. 98–101.) Tässä artikkelissa on siten luontevaa jatkaa sekä ajantasaistaa tutkimusta siitä, mihin edellinen jäi – sillä erolla, että rajoitun nyt Tadžikistanin presidentin näkemyksiin suorasta sotilasyhteistyöstä Moskovan kanssa.

Virallisaineisto venäjäksi

Emomali Rahmonin diskurssia analysoidakseni pitäydyn yksinomaan Tadžikistanin presidentin venäjänkielisessä sivustossa (Президент Республики Таджикистан, jatkossa Рахмон). Valitettavasti kielitaitoni ei toistaiseksi kata

tadžikkia, joten hyödynnän materiaalia venäjäksi.⁴ Tämä ei kuitenkaan tee diskurssianalyyssiä tyhjäksi. Ensiksi, sivustoa päivitetään yhtäaikaaisesti niin tadžikiksi kuin venäjäksi. Toiseksi, Rahmonin kieli Venäjä-yhteyksissä ja Putinin kanssa on loogisesti venäjä. Tadžikistanin presidentti myös toistuvasti kiittelee venäläisiä kulttuuri- ja opetuslaitoksia maassaan (Рахмон 2017a; ibid. 2019a; ibid. 2023a; vrt. valtiollinen uudelleennimeämiskampanja 2015–2018 kts. Lemon & Antonov 2022, 173) sekä muistuttaa venäjän lakisääteisestä asemasta ”kansallisuusienvälisen kanssakäynnin” kielenä (Рахмон 2023a). Sekä sanavalinnat että sävy ovat täten täysin päinvastaiset kuin esimerkiksi vuonna 2009, jolloin presidentti uhkasi kieltää venäjän julkisista yhteyksistä (Lamminparras 2013, 97; Rahmonin henkilökohtainen ja valtiollinen kielipolitiikka 2006–2009 ks. Lemon & Antonov 2022, 173).

Erityistä hakua ei artikkelia laatiessani tarvinnut tehdä, sillä sivustoa oli mahdollista lukea teemoittain, kuten Независимость (Itsenäisyys), Россия (Venäjä) tai vaikkapa Праздник Рамазан (Ramadan-juhla).⁵ Venäjä-teeman alla aikajaksolla helmikuu 2014 – marraskuu 2024 oli kaikkiaan 31 uutista. Vertailun vuoksi mainittakoon, että tadžikinkielisenä sivustossa oli Venäjä-uutisia samalla tutkimuskaudella viisi enemmän, mutta tämä tuskin on ratkaisevaa sisällön kannalta. Esimerkiksi marraskuun 2023 tapaamisesta sekä helmikuun 2017 tilaisuuksista venäläinen sivustoversio esitti molemmista kuusi tiedotetta, mutta tadžikiksi edellisestä uutisjuttuja oli seitsemän ja viimeksi mainitusta kahdeksan. Yhtenevissä jutuissa kuvitus ei vaihdellut, mikä niin ikään viittaa ajantasaiseen ja yhtäaikaiseen toimitustyöhön. Tragikoomisena yksityiskohtana presidentin sivusto uudisti juuri viimeistelyaikana 17.7.2024 sekä ulkoasunsa, tiedotustapansa että komentopolkunsu. Teemalohkot muuntuivat sivupaneelin teema-alasvetovalikoiksi, ja linkitys kuhunkin uutiseen piti käydä yksitellen uudesta läpi. Toki niin asia- kuin tekstisisältö ja eri kieliversioiden uutismäärä säilyivät samoina. Oikolukuun 28.11.2024 mennessä sivustoja ei ole muokattu;

4 Sama syy sulkee lähteistä pois Tadžikistanin puolustusministeriön, joka tosin ei muutoinkaan lukeudu ensisijaisiin lähteisiin. Venäjäksi versiota ei ole mahdollista hyödyntää, sillä sellaista ei tadžikiksi päivantasaisen sivuston vaihtoehtona esiinny (BM-ҶТ).

5 Mainitsemisen arvoista on, että Tadžikistanin maantuntemus oli luettavissa sivuston alareunan linkeistä, kuten История (Historia) ja Култура и образование (Kulttuuri ja koulutus), eikä erillisenä temaattisena lohkona. Sisäisesti linkientakaiset sivut jakautuivat edelleen alaotsikoihin. Sivustomuutoksen 17.7.2024 jälkeen etusivulta löytyvät kuvallinen ja otsikkomainen linkki Таджикистан (Tadžikistan), mutta ne vievät lähinnä lakitekniisiin ja poliittisiin esityksiin mm. maan itsenäistymisestä, perustuslaista ja valuutasta. Koska puhujaa ei näissä ole jäljitettävissä kuin harvojen sitaattien tapauksessa, ei diskurssianalyysi sivujen tietorikkaudesta huolimatta ole sovellettavissa tämän tutkimuksen päämääriin. Sinällään ei jää epäilystä, etteivätkö nämä presidentinhallinnon tuotoksina sisällöllisesti seuraisi ja kuvastaisi valtiojohtoon virallista linjaa.

presidentinhallinto uutisoi CSTO:n yhtäaikaisesta kokouksesta, mutta Putinin ja Rahmonin mahdollisesta tapaamisesta ei ole tiedotettu. Olennaisempi harmi analyysille on, että suurimmassa osassa uutisia Rahmonin tapaamiset, käymät keskustelut ja/tai solmimat sopimukset korkeatyylisesti todetaan tapahtuneiksi (esim. Paxmoh 2017b). Toisinaan Rahmonin diskurssia referoidaan epäsuorasti, kuten ”Valtiopäähenkilö kunnioitettu Emomali Rahmon lausui...” (esim. ibid. 2018; ibid. 2024a). Usein keskustelusta tiedotetaan nimettä, kuten ”Osapuolet korostivat...” ja ”Valtionpäähenkilöt arvioivat...”, tai passivoituna, esimerkiksi ”Erityishuomiota neuvotteluissa kiinnitettiin...” ja ”Erityisesti painotettiin...” (esim. ibid. 2018; ibid. 2022a; ibid. 2022b; ibid. 2023b; ibid. 2024a).

Sikäli kuin näistä tiedoista on löydettävissä lisähavaintoja artikkeliteemaan, sisällytän ne tutkimusprosessiin. Jotta diskurssianalyysini kohdistuisi Tadžikistanin presidentin autenttiseen julki-ilmaisuun, primaariaineistona hyödynnän Rahmonin kolmea esiintymistä tiedotustilaisuudessa yhdessä Venäjän presidentti Putinin kanssa. Tekstimäärällisesti ensimmäisessä julkitulossa sotilasasioita on noin kuudesosa, toisessa liki kolmasosa ja kolmannessa karkeasti seitsemäsosa. Suhteutettuna esimerkiksi Rahmonin samoissa tilaisuuksissa käsittelemään kulttuurivuorovaikutukseen, presidentin termin ”humanitaariseen alaan”, jäävät sotilaskysymykset painoarvoltaan vain asteen vähäisimmiksi. Vuoden 2017 tapaamisessa ne muodostivat yhtäläisen osuuden esiintymisestä kuin opetus- ja kieliyhteistyö, huhtikuussa 2019 Rahmon käsitteli sotilassektoria noin kymmenesosan enemmän kuin koulutusta ja kulttuuria, kun taas marraskuussa 2023 sotilasasiat jäivät kulttuuriyhteistyötä selkeästi vähemmälle huomiolle. (Paxmoh 2017a; ibid. 2019a; ibid. 2023a.) Havaittava vaihtelu ei kuitenkaan välttämättä tarkoita kysymyksen epäajankohtaisuutta tai merkityksettömyyttä sinänsä. Päinvastoin, se ainoastaan korostaa tarvetta tarkastella lähemmin kulloinkin päivänpolttavia sotilaskysymyksiä.

Kuva 1: Putin ja Rahmon Voiton päivänä 9.5.2024

Kansakunta käymistilassa

Keski-Aasian tasavalloista pienin Tadžikistan kattaa 144 100 km², josta runsas 90 prosenttia on yläköä (CIA; Akbarzadeh 1996, 1105). Yhdysvaltain Keskustiedustelupalvelu arvioi vuoden 2024 lopulla maan väestöksi 10 394 063 henkeä, joista tadžikkeja on yli 84 prosenttia, uzbekkeja noin 14 prosenttia ja loput mm. kirgiisejä, venäläisiä ja turkmeeneja (CIA). Lukemissa on astevaihtelua, sillä esimerkiksi nelisen vuotta aiemmin maan ulkoministeriö mainitsi pinta-alan noin 1800 km² sekä väkiluvun 860 000 vähemmäksi (МИД-РТ 2021). Merkilläpantavinta on, ettei mitään näistä tiedoista löydy presidentinhallinnon sivustolta, vaan ne on jäljitettävä muualta.

Maan menneisyyttä havainnollistaa terävästi kielihistoria, ja aivan erityisesti se paljastaa aluetta hallinneet valtakunnat tai sellaisiksi pyrkineet. Sana 'tadžikki', josta kauan myöhemmin muodostui määrite koko tasavallalle, on keskiaikaista turkkia ja tarkoitti iranilaiskielen puhujaa. 1000-luvulta alkaen käsite rajautui itäiranilaisiin kieliin, kunnes 1400-luvulla termi vakiintui kuvaamaan persian kielen käyttäjiä. Vanha persiankielinen kirjallisuus taas näkee tadžikin ja persian synonyymeina. (Țicu 2019, 82.)

Islam lujittui ratsastaja-paimentolaiskansojen Keski-Aasiaan satojen vuosien prosessissa, yhdistyen monien edeltävien uskomusten kanssa. Vapaamielisin islamin muoto, Hanafi-koulukunta, on leimallinen koko alueelle, mikä toisaalta tekee siitä harhaoppisen fundamentalistisempien tulkintojen kanssa. (Sørensen & Larsen 2004, 199–200.) 1900-luvun alussa jadidismi, joka yhtäältä pyrki puhdistamaan islamin paikallisista perinnäistavoista ja toisaalta näki länsimaisen teknologisen ja teollisen edistyksen muslimien keinona vapautua kolonialismista, jätti jälkensä keskiaasialaiseen henkisyyteen (Roy 2000, 35, 52; Khalid 2007, 42). Kuitenkin Uzbekistanissa ja Tadžikistanissa islamin juuret ulottuvat syvimpään ja eniten luonnehtivat maiden kulttuuria (Sørensen & Larsen 2004, 200; Tadžikistan ja nykyislam ks. esim. Floberg Safarova 2014).

1730-luvulla käynnistyi Venäjän eteneminen kohti Aral-järveä ja Altaita (Juntunen 2006, 195; Назаршоев 2018, 5–14). Etenemistä tässä suunnassa hidasti merkittävästi se, että läpi 1700-luvun Venäjä oli sidottuna jatkuviin sotiin Turkkiä vastaan nykyisten Ukrainan, Moldovan ja Romanian alueilla (ks. esim. Lamminparras 2024, 169–173, 182–183). Varsinaisesti Kokandin, Buharan ja Hivan emiirit alistuivat Venäjän valtaan vasta 1860–1870-luvuilla, kahden viimeisen säilyttäessä muodollisen itsehallintonsa. Kaspianmeren itäpuoli liitettiin keisarikuntaan seuraavan vuosikymmenen alussa, paikoin verisesti. (Jussila 2006, 260; Luntinen 2006, 281.)

Kielihistoriallisesti on kiintoisaa, että paikallisten itäiranilainen murre kävi läpi perustavanlaatuisen venäläistämisen jo tsaarinvallan aikana (Țicu 2019,

82). Oletettavasti tämän piti tehokkaammin erottaa paikalliset muista alueen kansoista ja sitoa nämä keisarikuntaan, jotta vuoristoisen rajaseudun hallitseminen helpottuisi. Olivathan alueliitosten pontimena pikemmin sotilaalliset (turvallisuuspoliittiset) näkökohdat kuin pelkkä imperiumin laajenemishalu (Jussila 2006, 260). Vuosisadan lopulla keisarikunta eteni Pamir-vuorille [Badahšaniin], Englannin-vastaisen suurvaltakilpailun ajamana (Luntinen 2006, 286–287; Усманов 2007, 108–109; Iso-Britannian ja tsaari-Venäjän ’The Great Game’ 1800-luvun lopulla ks. esim. Hopkirk 1990).

Vaikka keisarivallan aikaiset kansatieteilijät sovelsivat kansakunnan ja etnisyyden käsitteitä vastavallatuilla alueilla (Blakkisrud & Kuziev 2019, 1002), nykymuotoisesta Tadžikistanista voidaan puhua vasta joulukuusta 1929 lukien. Tuolloin viisi vuotta aiemmin perustetusta ja miltei Keski-Aasian kauttaaltaan käsittäneestä Turkestanin neuvostotasavallasta irrotettiin Tadžikistanin ASNT autonomisen Vuoristo-Badahšanin kera sekä Hudžandin maakunta. Näistä muodostettiin oma, uusi liitontasavalta. (Akbarzadeh 1996, 1116; Ғиё 2019, 82.) Vuoden 1924 valtiomuodostelma kantoi lähtökohtaista problematiikkaa. Persiansukuista kieltä puhuva osa oli hankala sovittaa yhteen turkkilaista kieltä käyttävän, tasavallassa johtoasemaa vaativan uzbekkienemmistön kera (Khalid 2015, 292; vrt. Menga 2015, 12).

Neuvostokaudella harjoitetusta ’tadžikisaatiosta’, kollektivoinnista ja 1950-luvulla laajennetun puuvillatuotannon tuomista sosiaalisista muutoksista huolimatta Tadžikistan säilyi perinteisenä yhteiskuntana, so. klienttisuh-teisiin pohjaavana klaaniyhteisönä (Akbarzadeh 1996, 1107–1108; Ғиё 2019, 83; klaaneista ks. Akbarzadeh 1996, 1116–1118). Tästä huolimatta Tadžikistan kuulutti suvereniteettinsa verrattain myöhään, elokuussa 1990, ja itsenäiseksi maa julistautui vasta jälkijoukossa 9.9.1991 (Сайдов 2015, 14–15). Paradoksaalista kyllä, esimerkiksi tämän ”pyhän, suuren ja ikiaikaan historiallisen juhlan” 30-vuotistervehdyksessään kansalaiskulkueelle presidentti Rahmon totesi itsenäisyyden ”kansamme suurimmaksi saavutukseksi uusimman historian ajalla”. Näin on siitä huolimatta, että presidentin itsensäkin sanoin kolme vuosikymmentä kalpenevat ”tadžikkikansan monituhatvuotisten historian ja valtiollisten perinteiden rinnalla. (Рахмон 2021b.) Paitsi ”tadžikkikansan” esitetyn yhtenäisyyden, ikiaikaisen hallintoperinteen kumoaa kehityksen raadollisuus. Neuvostoliiton hajoamisprosessissa kehkeytyneet valtakiistat puhkesivat kyllä poliittisina NL-/Venäjä-mielisten kommunistien ja islamilais-demokraattisen opposition välillä, mutta kärjistyivät heti maaliskoukokuussa 1992 pikemminkin eteläisen Kulobin sekä itäisen Vuoristo-Badahšanin ja keskisen Gharmin klaanien väliseksi yhteenotoiksi (Akbarzadeh 1996, 1110–1113).

Paljastavasti Rahmonin sanavarantoon yhä lukeutuvat termit ”vakavien sisäisten vastakkainasettelujen pyörre” ja ”veljessurman tragedia” (Rahmon

2024k) sekä ”kansalaissota” ja ”hajaantunut kansa” (ibid. 2024j). Tämänkaltaiset luonnehdinnat kuvaavat kieltämättä syksyn 1992 tapahtumia: vanhoilismielinen presidentti Nabijev erosi oppositiorhmittymän ”pitäessä pistoolia ohimolla”. Tämä yhtäältä murensi vaivoin kootun Kansallisen sovinnon hallituksen legitimitettiin ja toisaalta pakotti kutsumaan koolle uuden parlamentti-istunnon. Hallituspaikat jaettiin yksinomaan pohjoisen Hudžandin (tuolloin Leninabad) ja eteläisen Kulobin klaanien kesken, gharmilaiset ja badahšanilaiset tyylysti sivuuttaen. Huomionarvoisesti Emomali Rahmon valittiin juuri tässä kokouksessa valtionpäähenkilöksi. Uusi hallinto valtasi Dušanben joulukuussa 1992, kiitos Venäjän luovuttaman raskaan aseistuksen ja Uzbekistanin ilmatuen. (Akbarzadeh 1996, 1113.) Epäsuhtainen vallanjako konkretisoi klaanien ja alueiden vastakkaisuudet, eikä Rahmonin liittokunta saanut hallintaansa kaikkia tasavallan osia (Sherr 1994, 57).

Vajaa kuusi vuotta kestäneen sisällissodan aikana 100 000 ihmistä sai surmansa (Rubin 2007, 99). Teollisuus sekä maatalous raunioituivat, mikä syöksi 8/10 kansalaisesta köyhyYTEEN. Venäjän ja Iranin vuonna 1997 välittämässä rauhansopimuksessa hallintopaikat kiintiöitettiin, islamilaiset puolueet sallittiin ja oppositiotistelijat armahdettiin. (Lamminparras 2013, 92.) Vuosittain allekirjoituspäivänä 27 pñä kesäkuuta Tadžikistan juhlistaa kansallista sovintoa (Lemon & Antonov 2022, 174). Todellisuudessa kansakuntaprosessi jakaantui sodan jälkeen lähinnä kolmeen suuntaukseen. Yhtäältä tadžikki-identiteetti esitettiin erityisenä ja suoraviivaisena, toisaalta kultakaudet ja kansalliset sankarit jälleen löydettiin tahi keksittiin. Kolmantena suuntauksena vähäisiä eroavuuksia kategorisoitiin yksilöllisyyden tappioksi. (Smith 1998, 15–16.) Suuntaukset eivät sulje toisiaan pois, vaan paremminkin yhdistyvät osaksi tai kokonaan itsenäisen Tadžikistanin myöhemmässä kehityksessä ja ”Kansakunnan Johtaja, Kansojen Isä” Rahmonin politiikassa (ks. esim. Lemon & Antonov 2022, 172–174). Țicu kuvaa ajantasaisen tadžikki-identiteetin yhä perustuvan neuvostolaiseen valtiokäsitykseen, mutta samalla siihen sisältyy islamin perinteitä ja arvoja. Tämä laajalti levinnyt henkinen dikotomia heikentää hallintoa ja altistaa sen ulkoisten tahojen vaikutukselle. (2019, 83.) Vaikka Țicu toteaa asian hienoisen kielteisesti, hän on osin oikeassa – aivan erityisesti tämä haavoittuvuus on ilmennyt Tadžikistanin puolustuskysymyksissä.

Tadžikkiarmeija tyhjästä

Itsenäistymisestään lähtien Tadžikistanin voidaan katsoa lukeutuvan uuden Venäjän Federaation Ближнее зарубежье – turvallisuuskäsitteen kolmanteen ”alueeseen”. Käsite itse lienee peräisin 1970-luvulta, ja muutamassa vuosikym-

menessä se iskostui kuvaamaan Neuvostoliitosta itsenäistyneitä ei-venäläisiä osatasavaltoja. Esimerkiksi ensimmäisen ”alueen” muodostavat Baltian valtiot poikkeavat paitsi toisistaan kielellisesti ja uskonnollisesti, samat tekijät etenkin erottavat ne venäläisistä. (Canikoğlu 2021, 3549–3550.) Johdonmukainen päätelmä kuuluu, että Keski-Aasian valtioiden näkeminen kolmantena ”alueena” palautuu vahvasti niiden paimentolaiseen ja islamilaiseen menneisyyteen. Yhteistä kaikille ”alueille” on se, että näissä Venäjä pidättää itsellään tavanomaista valtiollista kanssakäyntiä laajemmat oikeudet (ibid., 3550). Paraatiesimerkki on, että niinkin varhain kuin toukokuussa 1993 Moskovan ja Dušanben Ystävyy-, yhteistyö- ja keskinäisavun sopimus perustavasti määritteli Tadžikistanin geo- ja sotilaspolitiikan linjaukset. Silmiinpistävästi Venäjän sotilaallinen läsnäolo nähdään asiakirjassa välttämättömänä sekä rauhan ja vakauden takeena, kun taas talous- ja kulttuurikysymykset seuraavat vasta toissijaisina. (Сайдов 2015, 19–21.)

Sopimuksen täytettyä 30 vuotta osapuolet ”korkeasti arvostivat saavutettua vuorovaikutuksen tasoa” (Рахмон 2023b), mutta syy alkuperäiseen sotilasfokukseen oli realismin sanelema. Syyskesällä 1992 heikko Kansallisen sovinnon hallitus ei kyennyt palauttamaan järjestystä eteläisiin Kulobin (Kuljab) ja Qurkhonteppan (Kurgan-tube, nykyinen Bohtar) maakuntiin (Akbarzadeh 1996, 1112). Tasavalta ei omannut pohjaa eikä perinnettä asevoimille: neuvostoaikana sotaharjoituksia ei pidetty sen maaperällä, ja tadžikkiupseereja oli liki olematon määrä (Амонулоев 2020, 210). Kuvaavaa on, että tasavalta sai kutsuntatoimistoista, rajajoukoista, esikunnista ja väestönsuojelusta vastaavan Puolustuskomiteansa vasta 4.1.1992 ja että tasavallan ensimmäinen puolustusministeri nimitettiin tammikuussa 1993 (Назаршоев & Бониезов 2019, 559; Майхиев & Ақобирзода 2024, 143, 144). Muodollisesti Tadžikistanin asevoimien perustaminen tapahtui helmikuun 23 p:nä vuonna 1993 (Мухаммадиева и др. 2023), so. puna-armeijan perustamisen ja Venäjän Asevoimien vuosipäivänä. Tervehdyksessään sotaväen 31-vuotispäivänä 23.2.2024 presidentti-yliapäällikkö Rahmon totesi armeijan ”yhdeksi kansamme tärkeimmistä saavutuksista”, jonka arvoa vielä painotti muistutus itsenäisyyden alkuvuosien ”mitä raskaimmista talous- ja rahoitusongelmista”. Ylipäällikön mukaan nämä eivät kuitenkaan estäneet maata luomasta armeijaa ”käytännössä tyhjästä”. (Рахмон 2024h.) Tadžikeilta puuttui ajanmukaista tekniikkaa, aseistusta, ampuamatarvikkeita, sotilasrakennuksia, eikä maassa ollut sotatoteellisuutta vajeiden paikkaamiseksi (Гуров 2011, 171).

Juridisen pohjan alkavalle sotilaskoulutukselle laski Venäjän ja Tadžikistanin hallitustenvälinen sopimus sotilas-teknisestä yhteistyöstä tammikuussa 1994 (Холиков & Амонулоев 2020, 353). Yhteistyötä ja sen koordinoitua sujuvoitti Tadžikistanin puolustusministeriön, pääesikunnan ja maavoimien

rakentuminen seitsemisen kuukautta myöhemmin (Майхиев & Ақобирзода 2024, 144–145). Vuodesta 2003 lukien venäläiset ovat kouluttaneet tadžikkeja muun muassa motorisoituihin jalkaväikyksiköihin, laskuvarjojoukkoihin, tiedusteluun, tykistöön ja pioneiritöimintaan (Гуров 2011, 171). Aivan viime vuosina 2014–2021 on koulutettu yli 7000 tadžikistanilaista varusmiestä (Майтдинова & Шарапов 2022, 140–141).

Presidentti Rahmon huomioi tämän merkittävän tuen huhtikuussa 2019:

Мы признательны российской стороне за постоянное содействие в подготовке кадров для наших Вооруженных сил...

Olemme kiitollisia venäläiselle osapuolelle säännöllisestä yhteistoiminnasta Asevoimiemme joukkojen koulutuksessa... (Рахмон 2019a).

Merkillepantavaa on, että koulutettujen tadžikkien lukema vastaa venäläisosaston, 201. sotilastukikohdan, kokonaisvahvuutta. Laskennallisesti Venäjä antoi sotilaskoulutuksen 900 paikalliselle vuosittain. Lukema on perin korkea, kun se suhteutetaan Tadžikistanin asevoimien vuonna 2024 arvioituun vahvuuteen. Maalla on 9500 aktiivisotilasta, joista maavoimissa palvelee 9000 henkeä. Ilmavoimissa on ilmeisesti 1000 siviiliä, sillä niiden määräksi esitetään 1500 henkilöä. Puolisotilaallisia [sisäministeriön ja vastaavia] joukkoja on 20 000 henkilöä. (GFP 2024.)

Palvelukseen kutsutaan vuosittain 15–16 tuhatta henkilöä, mikä jää kauas joukkokoulutuskierroksen vaatimista teoreettisista varushenkilömääristä. Reservissä on tosin 600 000 henkeä. (Мухаммадиева и. др. 2023; Tadžikistanin asevoimien ilmoitetut yksiköt ks. Liite.) Epäsuhtaisissa lukemissa näkyy yhä neuvostoajan heijastuma: silloisen 201. Divisioonan täyttäessä varsinaista sotilasfunktiota syntyneet palveluskuntoiset ikäluokat toimivat lähinnä neuvostoarmeijan reservinä (Гуров 2011, 170). Tänä päivänä todellinen reservi laskee lähemmäksi 350 000 henkeä, sillä eri syistä vapautettuja on noin 150 tuhatta, ja karkeasti 100 000 kutsuntaikäistä työskentelee ulkomailla (Мухаммадиева и. др. 2023). Raadollinen tulkinta kuuluu, että Venäjä vastaa (kirjaimellisesti) Tadžikistanin sotilaallisesta turvallisuudesta samalla, kun sen kouluttamat yksiköt Tadžikistanin sisäministeriön alaisina varmistavat järjestyksen maassa. Ajatusta tukee se, että mikäli määrä ja asevelvollisuuspotentiali pysyvät yhtäläisinä, 201. tukikohdan toistaiseen takarajaan vuoden 2041 loppuun mennessä Venäjä kouluttaisi edellisten lisäksi 18 000 tadžikkisotilasta.

Yhtäläiseen pitkän tähtäimen puolustus suunnitteluun ja sitä toteuttavaan sotilaskoulutukseen viittaavat myös Emomali Rahmonin sanat kevään 2017 tiedotustilaisuudessa Putinin kanssa:

Было выражено обоюдное стремление к развитию военного и военнотехнического сотрудничества, прежде всего, по линии модернизации вооруженных сил Таджикистана в интересах укрепления обороноспособности нашей страны и обеспечения региональной безопасности.

Ilmaistiin vastavuoroinen pyrkimys sotilas- ja sotilasteknisen yhteistyön kehittämiseen, ennen kaikkea, Tadžikistanin asevoimien modernisaation sektorilla maamme puolustusvalmiuden ja alueellisen turvallisuuden vahvistamiseksi. (Пахмон 2017a)

Suomeksi passivoitu ilmaus kesken virallisen julkiesityksen kuulostaa kankealta, ikään kuin Rahmon yhtäkkiä ottaisi etäisyyttä. Olennaisinta on vihjaus siitä, että niin Moskovalla kuin Dušanbella on kohonnut intressi Tadžikistanin armeijan ajantasaistamiseen.

Vaikka tämänkertaisessa tapaamisessa Venäjä ja Tadžikistan allekirjoittivat kuusi uutta yhteistyösopimusta, vain yksi niistä edes etäisesti käsitteli puolustusyhteistyötä. Kyse oli sotilaskuriiripostista, mikä itsessään jää lähinnä reuna-merkinnäksi kokonaiskuvaan. (Пахмон 2017b.) Paitsi molemman osapuolen myötämielen, varsinkin Rahmonin ulostulon taustalla piili Afganistanin tilanteen heikkeneminen – sen presidentti ensi kertaa nosti esiin (ibid. 2017a). Kysymyksen nousemista asialistalle selittää se, että Afganistanista käsin oli vuonna 2016 toteutettu peräti parikymmentä aseellista hyökkäystä rajan yli Tadžikistaniin (Щеколдина 2019, 1378). Vaikkei suoraan yhteyttä voine osoittaa, taustalla kuvastuu myös asiantuntijoiden puolitoista vuotta aiemmin esittämä huoli 149. Motorisoidun jalkaväkirykmentin Dušanbeen-siirtämisen vaikutuksista. Silloisesta sijoituspaikasta Kulobista on vain 40 kilometriä Afganistanin-rajalle, ja venäläissotilaat toimivat samalla vasta ”muotoutumassa olevan” Tadžikistanin rajapalvelun reservinä. (Азия Плюс 2015.) Rajakysymyksen aktualisointumista korostaa vielä se, että Rahmonin ja Kiinan presidentti Xi Jinpingin tapaamisessa elokuussa 2017 Afganistan muodosti jo ”toisen keskeisen teeman” (Пахмон 2017c; Afganistanin vuosi 2017 ks. esim. Fair 2018).

Todennäköisesti sekä Afganistanin syvenevän epävakauden vuoksi että Kiinan vaikutusta ennalta padotakseen Venäjä jatkoikin vuosien 2005–2006 sekä 2007–2009 yli miljardin dollarin arvoisia kalustoluovutuksiaan. Vuoden 2014 luovutussopimus konkretisoitui joulukuussa 2017: Tadžikistan vastaanotti T-72B1-panssarivaunuja, BTR-80-, BTR-70- ja BMP2-panssariajoneuvoja, Mi-24- ja Mi-8-helikoptereja, 122H63 haupitseja, ohjuslavetteja, topografiavälineitä, panssareiden varaosia, viestivälineistöä, sotilaskiinteistöjä ja ampuma-aseita. Kaikkinensa kyseisen vuoden luovutusten arvo kohosi yli 120 miljoonaan dollariin. (Парамонов & Столловский 2009, 69; Гуров 2011, 171; Холиков & Амонулов 2020, 359.) Tosin kaluston suorituskykyä on

tarkasteltava kriittisesti, esimerkiksi 2020-lukuun tultaessa Mi-8-kopterityyppi saavutti 50 ja Mi-24-kopterityyppi 40 vuoden palvelusiän. Arvioinnin tarvetta korostaa se, että viimeisinkin erä uudenaikaisia, modifioituja Mi-8MTB5-1-koptereja toimitettiin 201. sotilastukikohdalle vain puolentoista vuoden sisään (Майтдинова & Шарапов 2022, 141). On aiheellista pohtia, luovuttiko Venäjä ikääntyneen kaluston yksinomaan Tadžikistanin asevoimien tukemiseksi vaiko osaksi sen vanhenemisen tuomien ylläpito-ongelmien vuoksi.

Vaikka päättely saattaa edetä nopeasti, on luultavaa, ettei sama varusteluparadoksi jäänyt Dušanbelta merkille panematta. Heränneistä arveluista kertovat niin ikään Rahmonin peräkkäiset painokkaat huomautukset maansa asevoimien sovitusta modernisaatiosta:

В рамках достигнутых договорённостей осуществляется Программа модернизации Вооруженных сил Таджикистана.

Tadžikistanin Asevoimien modernisaatio-ohjelma toteutetaan saavutettujen sopimusten mukaisesti.

Мы рассчитываем на дальнейшую последовательную реализацию данной Программы в согласованных сроках и объемах.

Me odotamme asianomaisen Ohjelman toimeenpanon jatkumista sovituissa aikarajoissa ja määrissä. (Рахмон 2019a.)

Teesiä tukevat Kiinan presidentin Xi Jinpingin kaksi kuukautta myöhemmän valtiovierailun keskusteluteemat, varsinkin alueellisten turvallisuuskysymysten osalta. Tadžikistanin presidentinhallinnon mukaan osapuolet ilmaisivat halukkuutensa yhteisiin terrorismin-, separatismin- ja ääriliikkeidenvastaisiin toimiin, samoin kuin huumekaupan, kyber- ja kansainvälisen rikollisuuden torjuntaan. Huomionarvoisinta tässä yhteydessä on se, että Peking ja Dušanbe kiinnittivät erityishuomiota sotilasteknisen yhteistyön kehittämiseen, rajaturvallisuuden ja rajavalvonnan vahvistamiseen, sotilashenkilöstön koulutukseen sekä ajanmukaiseen välineistöön. (Рахмон 2019b.)

Aivan kuten 2000- ja 2010-luvulla, myös tässä Tadžikistan ajoi kaksila-kolmilla raiteilla (vrt. Lamminparras 2013, 92–93, 97–98, 99–100). Ensiksi, Rahmon käänti Kiinalta sellaisia varusteita, joiden saamisesta Venäjältä ei ollut/ole varmuutta. Toiseksi, lähentyessään Pekingiä myös sotilaallisella sektorilla Tadžikistan epäsuorasti painostaa Moskovaa armeijansa modernisaatiokysymyksessä. Parhaimmassa tapauksessahan molemmat tavoitteet toteutuvat, eli sekä Kiina että Venäjä luovuttavat varusteita tadžikkijoukoille. Rahmonin kaksijakoisen viestinnän osittaiseen menestykseen viittaa se, että Kiina väitetyesti suoritti Afganistan-operaatioita tuolloin jo kolmatta-neljättä vuotta

Šajmakin tukikohdasta Kaakkois-Tadžikistanista (Shih 2019; Šajmakista ks. esim. Standish 2021). Dušanben-Pekingin sotilassuhteet pohjaavat maiden puolustusministeriöiden väliseen yhteistyömuistioon vuodelta 1998. Poliittiselle vuorovaikutukselle perustan laski osapuolten 'Hyvän naapuruuden, ystäväyyden ja yhteistyön' sopimus tammikuussa 2007, jonka taustalla häilyi Afganistanin epävakaus. (Майхиев & Давлатзода 2024, 198–199.) Kiinan tukikohta Tadžikistanissa on täten luonteva askel siinä, että Shanghain Yhteistyöjärjestön raameissa kummassakin maassa on vuosina 2011–2019 toteutettu lukuisia terrorismintorjunnan harjoituksia (ibid., 199; vrt. Mulari 2024).

Toisaalta Ukrainan-sodan kokemukset osoittavat, ettei tämänpäiväisessä(kään) sodankäynnissä kaluston ikä kohoa ratkaisevaksi tekijäksi. On kiintoisa havainto, että Avdijivkassa ukrainalaiset kykenivät osaksi kompensoimaan vanhentuneen T-64BV-panssarivaununutyyppin puutteellisuuksia tukemalla sen taistelutoimia droonin avulla (Axe 2024). Tadžikistanin ja Venäjän välillä koko kalustokysymys vaikuttaisi Ukrainan-sodan ajalla kuitenkin vaienneen, lukuun ottamatta presidentinhallinnon mainintaa Putinin ja Rahmonin kesäkuun 2022 tapaamisesta:

...Эмомали Рахмон и Владимир Путин обсудили вопросы расширения взаимодействия в сфере безопасности, в том числе по линии военного и военнотехнического сотрудничества, а также в области оборонного строительства, особенно в части модернизации вооруженных сил Таджикистана...

...Emomali Rahmon ja Vladimir Putin pohtivat yhteistoimien laajentamista turvallisuuden sektorilla, mukaan lukien sotilas- ja sotilasteknologiyhteistyön alalla, mutta myös puolustusvalmiuden saralla, erityisesti mitä tulee Tadžikistanin asevoimien modernisointiin... (Рахмон 2022a).

Vaikka taisteluja Ukrainassa käytiin tällöin jo asemansodankaltaisesti, varsinaiseksi kulutussodaksi se ei vielä ollut kääntynyt. Tästä syystä neuvottelut kaluston ja välineistön saralla säilyivät asialistalla.

Sitä myöten kuin sota muuntui valtavasti inhimillisiä ja materiaalisia resursseja nieleväksi paikallaan polkemiseksi, sotilaskaluston määrästä tuli merkittävästi ratkaisuun vaikuttava suure. Kuvaavaa koko orastavalle diskurssimuutokselle on, ettei presidenttien pohdinnan ”kontekstiksi” mainita solmittuja sopimuksia, ei aiemmin esiintynyttä Modernisaatio-ohjelmaa eikä edes Ukrainaa. Kuten edeltävän viiden vuoden ajan, jälleen ”...erityistä huomiota suotiin tilanteen kehitykselle Afganistanissa...” sekä Tadžikistanin etelärajan ”turvallisuuden vahvistamiselle” (ibid.).

Kuva 2: Venäjän sotilasyksiköt Tadžikistanissa (arvio 2024)

201. sotilastukikohta

Sotilaskäskyllisesti Hatsinan 201. Kahdesti Punatähdellä palkittu sotilastukikohta muodostettiin Venäjän presidentti ja asevoimien ylipäällikkö Vladimir Putinin ukaasilla syyskuussa 2005. Sen tehtäviksi määrättiin muun muassa rauhan ja järjestyksen ylläpitäminen Tadžikistanissa ja koko Keski-Aasiassa sekä yhteistyö Tadžikistanin rajapalvelun ja puolustusministeriön kanssa. (Шыкпов 2022, 96.) Perustana toimi Hatsinan 201. Kahdesti Punatähdellä palkittu motorisoitu kivääridivisioona, joka oli vuonna 1945 sijoitettu silloiseen neuvostotasavaltaan (Кутнаева 2010, 87). Tämänkaltaisen neuvostodivisioona oli kaikki aselajit sisältävä, voimakas ja siirtymiskykyinen joukko-osasto, ja siihen lukeutui runsas 13 000 sotilasta (HDOA 1991, 4-37–4-45).

Neuvostoliiton tuolloista strategista ajattelua kuvaa kuitenkin se, että tähän rajamaahan sijoitettiin ainoastaan divisioona. Esimerkiksi Moldovan SNT:hen ja sen välittömään läheisyyteen Ukrainaan sijoitettiin vuonna 1956 silloinen Neuvostoliiton 14. Armeija, kokonaisuutena noin nelinkertainen määrä sotilaita. Armeijalle alistettiin osia 5. Ilma-armeijasta ja Mustanmeren laivastosta.

Sen ensimmäisenä tavoitteena siinsi yliote Balkanilla yhteenoton puhjetessa NATO:n kera ja toisena Pohjois-Afrikka. (Lamminparras 2023, 143–144, 155.) Mikäli syyksi katsotaan pelko rajanylisten kulttuurillisten vaikutteiden leviämisestä, tällöin Tadžikistanin nimenomaan olisi pitänyt muodostaa joukkojen painopiste: aivan samoin kuin Moldovan SNT:n rajajoen Putinin toisella puolella sijaitti (ja yhä on) perimältään ja kieleltään veljes-Romania, Tadžikistanin etelärajan takana pohjoiskoillista Afganistania asuttaa tänäkin päivänä 8–10 miljoonaa tadžikkia (Țicu 2019, 82; Lemon & Antonov 2022, 171). Täten siinä missä 14. Armeijan tehtävä oli varmistaa hegemonia Balkanin niemimaalla, Tadžikistaniin sijoitetun 201. Divisioonan tavoitteena ei voi nähdä toteuttaa vastaavaa funktiota Keski-Aasiassa, saati Afganistanin suunnassa. Tadžikistanin vähäisemmästä strategisesta arvosta kertoo myös se, kuinka naapurimaat oli sotilaallisesti järjestetty. Kazakstan muodosti Keski-Aasian sotilaspiirin ja Uzbekistan Turkestanin vastaavan, kun taas Kirgisiassa ja Turkmenistanissa oli sijoitettuina useamman divisioonan yhtymiä (Гуров 2011, 170).

Osana muita neuvostojoukkoja 201. Divisioona kerrytti taistelukokemusta Afganistan-interventiossa vuosina 1979–1989 (Бердников 2022, 45). Kokeumus vuoristosodankäynnistä ja sissitaistelijoista kaiketi selittää divisioonan menestyksellisen toiminnan Tadžikistanin sisällissodassa 1992–1997. Tuolloin joukko-osasto ylläpiti yhteiskunnallista järjestystä, vartioi valtion- ja sotilashallinnon kiinteistöjä, valvoi Tadžikistanin rajoja sekä osallistui taistelutoimiin (Чиркин 2011, 61; Бердников 2022, 45–46). Se, että sodan puhjetessa keväällä 1992 Ближнее зарубежье –oppia muodollisesti vasta laadittiin Kremlissä, ei ole ratkaisevaa Moskovon osallisuutta arvioitaessa. Venäjä varhain piti Tadžikistanin rajoja ominaan, mistä näkyvä mutta kiistanalainen osoitus oli elokuun 1992 päätös siirtää entiset neuvostorajajoukot Tadžikistanissa venäläiseen oikeusvaltaan (Sherr 1994, 57, 59–60). Kiintoisa paralleeli on, että Moskova sekä periaatteellisesti että toiminnallisesti noudatti vastaavaa politiikkaa kuin samanaikaisesti täysimittaiseksi sodaksi eskaloituvassa Moldovan-Transnistrian konfliktissa. Sodan Dnestrillä puhjettua 2.3.1992 varapresidentti Rutskoj julkisesti esitti sikäläisten venäjänkielisten aktiivista puolustamista, ja presidentti Jeltsin siirsi 14. Armeijan Venäjän oikeusvaltaan (Țicu 2021, 137–138; sodan syttyminen ks. Lamminparras 2014a, 72–74, 89–91; *ibid.* 2014b, 42). Tästä ja jokivarren asutuksiin keskittyneistä ajoittaisista taisteluista huolimatta koko 14. armeijan avoimesta osallistumisesta sodankäyntiin ei ollut varmuutta ennen toukokuun 1992 puoliväliä (Țaralunga 2017, 153; Țaranu 2017, 149; Dulgheru 2018, 217–221). Armeija myös luovutti hävittäjäkalustoa vastaitseenäistyneelle Moldovalle (Харитонов 2008, 193).

Toisaalta sen, että julkisesti Dnestrin-seutua venäläisenä maaperänä pitänyt kenraaliluutnantti Aleksandr Lebed nimitettiin 14. Armeijan komentajaksi

kesäkuussa 1992 (Țicu 2021, 138), voi tulkita jo heijastaneen Moskovan ratkaisua. Looginen jatkopäätelmä on, että pihtihyökkäyksellään tie- ja energia-yhteyksien risteyskohtaan Benderiin 19.6.1992 Moldova pyrki ratkaisemaan sodan ennen kuin Venäjä ratkaisevasti tempaisisi aloitteen. Asutuskeskustais-telu kääntyi runsaan kuukauden verenvuodatukseksi, ja Lebedin komennossa 14. Armeija suoritti kaksi väliintuloa – joista jälkimmäinen lakkautti taiston. (Харитоновa 2008, 193–195; Пінцак 2009, 91–94; Lamminparras 2014a, 75–76, 91–92; ibid. 2014b, 42–43.) Venäjä ja Moldova solmivat tulitauon 21.7.1992, jossa yhteydessä myös Dnestrin vakautta yhä valvova rauhanturvaoperaatio luonnosteltiin (Strauțiu & Melinte 2021, 109–110, 114). Paitsi että nimen-omaan Benderissä kesä-heinäkuussa 1992 Venäjä ensi kertaa sovelsi Ближнее зарубежье-doktriiniaan fyysisesti, tulitaukoa seuranneet järjestelyt luultavasti sitoivat Moskovan päätöksentekoa ja resursseja Keski-Aasian suunnalta.

Vastaavasti Tadžikistanissa satunnaiset aseelliset yhteenotot yhtäältä Rahmonin keskusvallan sekä toisaalta Pamirin separatististen, demokraattisten ja eriasteisten islamilaisten ryhmittymien kanssa olivat tavanomaisia joulukuusta 1992 lukien. Aseistusta ja tukea vastarinta hankki Afganistanista. Vielä syksyllä 1992 Venäjä säilytti puolueettomuutensa, mutta yllä käsitelty touku-kuun 1993 Ystävyys- ja yhteistyösopimus Rahmonin kanssa osoitti Kremlin valinneen aktiivisen osallistumisen. (Sherr 1994, 57.) On syytä arvioida, että ele kiihdytti tadžikkiopposition vastarintaa ja soi niille poliittisen syyn iskeä Venäjän yksiköihin. Sotilaalliseksi vedenjakajaksi Tadžikistanissa kehittyi useamman sadan afgaanitaistelijan hyökkäys Sari-vuorten venäläisrajavartios-toa vastaan sekä sen piiritys heinäkuussa 1993. Taistelussa kaatui 22 rajavartijaa ja kolme 149. Motorisoidusta jalkaväkirykmentistä [so. 201. Divisioonan joukoista] avuksi komennetun osaston sotilasta (Сипетин 2024). Huomion-arvoisesti tuoreeltaan esitettiin myös näkemyksiä siitä, että kahakka olisi ollut venäläissotilasjohdon itsensä masinoima laajemman sotaosallistumisen oikeut-tamiseksi (Sherr 1994, 58).

Transnistria-vertailukohdan valossa epäilystä voi arvioida kahtalaisesti. Kuten Moldovassa Lebedin nimitys komentajaksi etukäteen paljasti Kremlin päättäneen puuttua Dnestrin-sotaan ja johti Moldovan yritykseen ennakoivasti saattaa sota loppuun, analogisesti Moskovan ja Dušanben solmittua ystä-vyys sopimuksen Tadžikistanin oppositio tähtäsi heinäkuun 1993 iskullaan ja sen pelotevaikutuksella vielä suitsimaan Venäjän kaavailemaa sekaantumista maan sisällissotaan. Toinen selitys siitä, että isku todella oli venäläisten sotilas-johtajien suunnittelema, on sinänsä kyseenalainen. Ei ole uskottavaa, etteikö hanketta korkealla poliittisessa johdossa olisi tällöin ainakin hiljaisesti hyväk-sytty, ellei jopa osaksi laadittu. Kyynisesti nähtynä tulkintojen ei tarvitse olla vastakkaisia: koska aikaero Tadžikistanin ja Venäjän ystävyys sopimuksen sekä

rajaiskun välissä oli alle kaksi kuukautta, yhdistelmä em. tulkinnoista saattaa koitua todennäköisimmäksi. (Iso)venäläiset kenraalit ja poliitikot olivat valmiiksi kaavailleet ao. provokatiivisen iskun siltä varalta, että Moskovan avoin puolentalinta vielä toisesta sotatevästä lykkääntyisi. Sellaisenaan uhkan ole-massaolo myös painosti korkeinta valtiojohtoa. Kun Jeltsinin Kreml kuitenkin heti toukokuussa 1993 solmi Ystävyy- ja yhteistyö- ja keskinäisen avun so-pimuksen Rahmonin keskusvallan kanssa, oli suunnitelma ehditty jo peruut-tamattomasti panna täytäntöön. Viitteitä kuviosta antaa myös se, että Sherr'n mukaan juuri tämä yhteenotto sinetöi Moskovan päättäväisen mukaantulon sisällissotaan (1994, 57–59). Silloinen 201. Divisioona ratkaisi Rahmonin ku-lobilais-hudžandilaisen klaaniliiton voiton, muodostihan joukko-osasto huh-tikuusta 1994 lukien enemmistön IVY-rauhanturvaajiksi nimetyistä 16 000 sotilaasta (Akbarzadeh 1996, 1114).

Rauhansopimuksen jälkeisinä vuosina 1997–2002 divisioona vartioi Afga-nistanin-rajaa (Чиркин 2011, 61). Humanitaarisella sektorilla divisioonan an-sioiksi vuoteen 2000 saakka on luettava muun muassa tuhansien pakolaisten avustaminen, satojen tonniin avustuslastien toimittaminen sekä miinoitteiden purkaminen lukuisilta maa-aloilta ja teiltä (Холиков & Амонулоев 2020, 354). Rahmonin voi tulkita viittanneen juuri viimeksi mainittuihin vaiheisiin, kun hän avasi Venäjän presidentti Vladimir Putinin kanssa pidetyn tiedotustilai-suuden helmikuussa 2017:

Будучи гарантом выполнения мирного соглашения, Россия сыграла важную роль в процессе установления мира и согласия в Таджикистане....

Ollen rauhansopimuksen täytäntöönpanon takaaja on Venäjä näytellyt tärkeää roo-lia rauhan ja yhteisymmärryksen rakentamisprosessissa Tadžikistanissa... (Рахмон 2017a).

Ensivaikutelma jää vaisuksi, presidentti ikään kuin luokanopettajamaisesti ker-taa sen, mitä Venäjä ylipäänsä on tehnyt/tekee maassa.

Hillitty ilmaisutapa on samoin ristiriidassa Rahmonin yleisen sota-aikaa kos-kevan puhutavan kanssa. Usmonovin mukaan presidentin kielenkäyttö kuvaa sota-aikaa manikealaisten viholliskuvien kautta, esittäen oppositio-vastapuolen pääasiassa uhreista piittaamattomina sodanlietsojina (2018, 33–34, 36). Kiintoi-sasti vuoden 2024 Kansallisen sovinnon päivän aattopuhe toisintaa ja vahvistaa teesiä. Päivä on Rahmonin mukaan ”kultakirjaimin painettu maan historiaan”, ja ”suurimpana sankarina rauhan, vakauden ja kansallisen yhtenäisyyden saa-vuttamisessa toimi kunniakas ja uljas Tadžikistanin kansa”. Tästä huolimatta sisällissodan ”traagiset tapahtumat” olivat seurausta ”tadžikkikansan petturien

ja heidän ulkomaisten tukijoidensa vehkeilystä”. (Рахмон 2024i.) Kokonaan selitystä vaille jää räikeä paradoksi siitä, kuinka ykseyden esitaistelijana toimineen uljaan kansan joukossa ylipäänsä saattoi esiintyä petollisuutta. Kaksiraihteisessa viestinnässä ymmärrettäväksi käy kuitenkin se, miksi Rahmon ylevästi viittaa Venäjän panokseen kansallisen sovun ylläpitäjänä.

Korkeatyyllisyys ei toisaalta peitä sitä, että presidentti Rahmonin valta-asema on perustavanlaatuisesti sidottu Venäjän aseisiin, aivan kuten ylempänä on käsitelty. Moskovan sisällissodanaikaisen tuen ja rauhanvälitystyön lisäksi Venäjän ja Tadžikistanin yhteinen ilmapuolustus astui palvelukseen maaliskuussa 1999 (Чиркин 2011, 60; Амонуллов 2020, 208). Tässä paralleeli kehityskulku täydentää strategista kuvaa. Venäjän ja Valko-Venäjän yhteinen ilmapuolustusjärjestelmä käynnistyi kolmisen vuotta aiemmin, ja 1990-luvun lopulla toteutetun ajanmukaistamisen jälkeen sen torjuntakyky laajeni taktisiin ballistisiin ohjuksiin sekä maamaaleihin. (Ціхаміраў 2002, 351–353; Мікалаеў 2002, 371.) On oikeansuuntaista päätellä, että siinä missä Valko-Venäjä muodosti ydin-Venäjän läntisen ilmapuolustuslinjan (Lamminparras 2022, 68, 71; *ibid.* 2023, 145–146), Tadžikistanin tehtäväksi lankesi vastaava eteläinen. Asetelmasta kertoo sekin, että heti huhtikuussa 1999 Moskova ja Dušanbe sopivat Tadžikistanissa olevien venäläisotilaiden asemasta ja ehdoista. Sopimus astui voimaan lokakuussa 2004. (Чиркин 2011, 60; Амонуллов 2020, 208.) Tätä seurasi divisioonan uudelleenjärjestäminen tukikohdaksi, ja samassa yhteydessä Venäjän rajavartijat neuvonantajia lukuun ottamatta luovuttivat valvontavastuun paikallisille (Усманов 2007, 111–116; Парамонов & Столловский 2009, 67; Шукуров 2022, 96; Tadžikistanin rajavartiolaitoksen rakentamisesta 1992–2001 ks. Исроилов 2023).

Амонулловin mukaan nykyiseen Venäjän maavoimien suurimpaan tukikohtaan ulkomailla lukeutuvat Dušanbessa [vanhan] 201. Divisioonan esikunta, 92. Motorisoitu jalkaväkirykmentti, 998. Panssarirykmentti, 1098. Raketinheitinrykmentti, 783. Erillinen tiedustelu- ja elektronisen sodankäynnin [ELSO-] pataljoona, 1058. Viestikeskus, 212. ja 252. Erilliset viestipataljoonat, 295. Psykologisten operaatioiden yksikkö sekä muita yksiköitä. 191. Motorisoitu jalkaväkirykmentti on sijoitettu Bohtariin, entiseltä nimeltään Qurkhonteppeaan. (2020, 209.) Loppuvuonna 2015 Kulobissa vuosikymmeniä toiminut 149. Motorisoitu jalkaväkirykmentti siirrettiin Dušanben lähistölle (Азия Плюс 2015). Vuonna 2019 perustettiin pataljoona miehittämätöntä lähi- ja kaukolennokkitoimintaa eli drooneja varten, ja uusi radiohäirintäjärjestelmä Pole-21 astui palvelukseen (Майтдинова & Шарапов 2022, 141). 201. sotilastukikohtaa vahventavat 670. Lentue ja 303. Erillinen Helikopteriläivue (Амонуллов 2020, 209). Näiden sijoituspaikkana toimii Hisorin lentokenttä

(Ajnin lentotukikohta) kymmenisen kilometriä Dušanbesta länteen. Erityisesti 670. Lentue vastaa ilmatilan valvonnasta ja suojaamisesta, sillä Tadžikistanilla ei ole hävittäjäkoneita (Мухамадиева и. др. 2023).

Osaksi joukkoyksiköiden nimet antavat harhaanjohtavan kuvan tukikohdan vahvuuksista ja operointikyvystä. Käytetyt termit kuvastavat pikemmin yksikön sotahistoriallista menneisyyttä kuin tosiasiallista päälukua. Suomalaisittain esimerkiksi 'rykmentti' käsittää tavanomaisesti kaksi tai kolme pataljoonaa eli 1500–2250 sotilasta. Teoreettisesti edellä luetellut neljä rykmenttiä yksin muodostaisivat siten 80–120 prosenttia koko tukikohdan yli 7000 sotilaan vahvuudesta. Tästä syystä yksiköiden realistinen koko lienee yhtä porrasta alempi, toisin sanoen rykmentti vastaisi karkeasti (vahvennettua) pataljoonaa ja pataljoona edelleen komppaniaa. Sinänsä 201. tukikohdan lähtemätöntä merkitystä ei voi ylikorostaa verrattaessa lukuja Tadžikistanin tämänhetkisiin asevoimiin, joissa niissäkin yksikkönimet heijastavat lähinnä sotahistoriaa. Kuten aiemmin on keskusteltu, ammattisotilaita on 9500 sotilasta, ja puolisotilaallisia joukkoja on 20 000 henkilöä (GFP 2024). Neuvostoperintönä on nimellisesti 600 tuhanen, mutta reaalisesti 350 tuhannen, reservi (Мухамадиева и. др. 2023).

Tadžikistanin suorituskyvylle omat haasteensa asettavat toki vielä reserviläisten ikäjakama sekä voimavarat kutsua näitä kertausharjoituksiin. Erityisesti viimeksi mainittujen niukkuuteen viittaa se, että tiedotustilaisuudessa Putinin kanssa keväällä 2019 presidentti Rahmon erikseen vannotti resursseja suunnattavan pikemmin venäläisosastolle:

Таджикской стороной принимаются необходимые меры для эффективного функционирования крупнейшего зарубежного военного объекта России - 201-й базы, успешно решает свои задачи уникальный оптико-электронный комплекс «Окно».

Tadžikistan toteuttaa Venäjän suurimman ulkomaisen sotilaskohteen – 201. tukikohdan – tehokkaalle toiminnalle välttämättömät askeleet, menestyksellä suorittaa tehtävänsä ainutlaatuinen optis-elektroninen järjestelmä «Ikkuna». (Рахмон 2019a)

Silminnähden erikoisesti Rahmon nimeää 'Ikkunan' (tadžikiksi Hypek läheisen kaupungin mukaan, venäjäksi Окно). Maininta tuntuu tarpeettomalta, paitsi kiitossanojen kannalta, ja joka tapauksessa on irrallinen asiayhteydestään. 'Ikkuna' on vuonna 1979 perustettu 109. Erillinen optis-elektroninen joukkoyksikkö, jonka tehtävä on tunnistaa ja laskea avaruuden kappaleiden lentoratoja aina 40 000 kilometriin saakka. Sen valvonta-ala kattaa Euraasian, Afrikan aina mantereen keskiosaa myöten, Intian, Tyynen sekä Atlantin valta-

meret. (Кутнаева 2010, 87–88.) Sotilaallisesti tämä tarkoittaa ballististen ohjusten laukaisun havaitsemista sekä niiden lentoratojen laskemista. Vuoristossa sijaitsevan aseman täysi hyödyntäminen käynnistyi 2002, ja sen työntekijät tulevat Venäjältä. (Амонулов 2020, 211.)

On luultavaa, että voimavarojen artikuloitu painottaminen 201. sotilastukikohtaan tuskin viittasi kahteen solmittuun, sinänsä asiaankuuluvaan sopimukseen. Yksi koski maiden huumevirastojen yhteistoimia narkoottisten ja mielialavaikutteisten aineiden laitonta kauppaa vastaan ja toinen maiden asevoimien vuorovaikutusta säteily-, kemiallisen ja biologisen [CBRN] tilanteen arvioinnissa yhteisharjoitusten aikana. (Рахмон 2019c.) Edellinen ei kuitenkaan lukeudu sananmukaisesti sotilasyksiköiden ydintehtäviin, vaan yhdistää lähinnä rajapalvelun, tullin ja poliisivoimien sektoreita. Jälkimmäinen on sotilasala mutta pieni, esimerkiksi Tadžikistanin asevoimissa sitä varten on ainoastaan 56. Suojelukomppania (Мухамадиева и. др. 2023). Syvemmin Rahmonin huolitellun argumentaation selittää se, ettei tosiasiallista vaihtoehtoa Tadžikistanin puolustukselle ole. Kuten presidentti itse jatkoi:

Пребывание на территории Таджикистана 201-й военной базы мы рассматриваем как один из ключевых факторов коллективного обеспечения региональной безопасности.

Me pidämme 201. sotilastukikohdan läsnäoloa Tadžikistanissa yhtenä avaintekijänä alueellisen turvallisuuden kollektiivisessa takaamisessa. (Рахмон 2019a)

Johtopäätökset

Tadžikistanin poliittinen asema on tänä päivänä huomattavasti korkeampi kuin se oli neuvostoaikana. Tästä todistaa yksin Tadžikistanin presidentinhallinnon runsas venäjänkielinen uutisointi presidenttien Emomali Rahmon ja Vladimir Putin tapaamisista tutkimuskaudella 2014–2024, 31 kappaletta. Vaikka perinpohjaisen diskurssianalyysin soisi ensisijassa hyödyntävän tutkimuskohteen äidinkielistä materiaalia, tämä Tadžikistanin (presidentin) tapauksessa tuskin tuottaisi merkittävästi poikkeavia havaintoja. Sen lisäksi, että Putinin ja Rahmonin luontevin keskinäinen kieli on venäjä, huolimatta vuosien 2006–2009 ja 2015–2018 tadžikin asemaa kohentaneesta kielipolitiikastaan Rahmon läpi tutkimuskauden kiitteli maiden kulttuuri- ja opetusyhteistyötä sekä alleviivasi venäjää ”kansallisuuksienvälisenä” viestintävälineenä. Venäjänkielistä aineistoa vastaavaa materiaalia löytyy tadžikiksi vain 16 prosenttia enemmän, ja kuvitus on yhtenevä. Tämä viittaa vahvasti versioiden samanaikaiseen toimitustyöhön presidentinhallinnossa.

Vertailu noin kymmenen vuoden takaisiin turvallisuuspoliittisiin aselmiin todistaa Tadžikistanin olennaisuuden nähtävästä kasvusta. Esimerkiksi Ranskan ja Britannian huoltolento toiminta lakkasi maassa 2014, mutta heti talibanien vallattua Kabulin elokuussa 2021 nämä kiirehtivät konsultoimaan ja tukemaan Dušanbea. Iso-Britannian ulkoministeri Cameronin huhtikuussa 2024 tekemän vierailun seurauksia tuskin voi vielä jäljittää, mutta yhtä kaikki erillinen tutkimus Lontoon Tadžikistan-politiikasta 2014–2024 asettuisi mielenkiintoiseen paralleeliin Britannian 1800-luvun lopun keskiaasialaisten intressien kanssa. Myös siinä missä Intia vuonna 2013 tukeutui yksin Farkhorin sotilaskenttään Etelä-Tadžikistanissa, tänä päivänä sen ilmavoimat operoivat myös Ajnin lentotukikohdasta. Paitsi Delhin ja Dušanben sotilaallista, niiden yleistä yhteistyötä tulisi erikseen tutkia kattavan esityksen saamiseksi. Vastaa-vasti Tadžikistanin suhde Iraniin pelkän kielisukulaisuuden vuoksi tarjoaisi aihetta tutkimukselle, viimeisen 10–11 vuoden poliittisesta kanssakäynnistä ja Afganistan-kytkennöistä puhumatta. Hyvin mielenkiintoinen kehityssuunta on Uzbekistanin ja Tadžikistanin huhtikuussa 2024 solmima liittolaisuus, sillä vielä parikymmentä vuotta sitten maiden välit aika ajoin kiristyivät yhteen-oton partaalle. ”Historiallinen” ele sinänsä signaloi karisevaa luottoa Venäjään, mutta liiton varsinaisia vaikutuksia on aikaista arvioida. Suomenkielistä historian- ja/tai politiikantutkimusta ei kummastakaan valtiosta ole, mikä kannustaa ensisijassa yleisteoksen laatimiseen ja tämän jälkeen yksityiskohtaisempaan analyysiin esimerkiksi maiden taloussuhteista. Yleisesitys Kirgisiasta helpottaisi samoin yhtä kotimaista tutkimusvajetta, varsinkin kun Uzbekistan ja Kirgisia juuri enensivät kahdenkeskistä yhteistyötään. Teos olisi tarpeellinen siksi, että neuvostokaudelta periytyvät rajanvetokiistat Kirgisian ja Tadžikistanin välillä ovat viime vuosiin asti eskaloituneet kymmeniä kuolonuhreja vaativiksi yhteenotoiksi. Artikkelin viimeistelyhetkellä heinäkuussa – ja oikolukuaikana marraskuun lopussa – 2024 demarkaatio on määrittelemättä noin kymmenesosalla 1000 kilometrin rajaa, mikä edelleen perustelee Kirgisian historian ja politiikan tutkimuksen tarvetta. Myös Kazakstan-tietopaisio pitäisi pikimmiten purkaa, erityisesti Moskovan ja Astanan liittolaissuhteen päivänpolttavasti syvetessä.

Selkeä osoitin Tadžikistanin nykyisestä strategisesta tärkeydestä on Kiinan vuosikymmenessä monikertaistunut jalansija, joka Rahmonin liikkumavaraa enentäessään huolettaa Moskovaa. Vuonna 2013 Peking lähinnä luototti Dušanbea sekä investoi kaivos- ja öljyntuotantoon. Vuoteen 2023 mennessä Kiinan sijoitukset tadžikistanilaisessa liike-elämässä kohosivat neljään miljardiin dollariin, joista osa kohdistui heinäkuussa 2024 Kiinan presidentti Xi Jinpingin ja Rahmonin juhlallisesti avaamaan sekä Dušanben katukuvaa vallitsevaan parlamentti- ja hallitusrakennukseen. Vaikka kauppa ja infrastruktuurirahoitus

muodostavatkin maiden suhteiden perustan, Afganistanin vakauden horjuessa vuosina 2017 ja 2019 Rahmon keskusteli Xi Jinpingin kanssa myös sotilasvälineistön ja rajatarvikkeiden ajanmukaistamisesta. Tällä Rahmon sekä kätti Pekingin kalustotukea että epäsuorasti pyrki jouduttamaan Moskovaa tadžikiarmeijan modernisoinnissa. Rahmonin pyrkimysten onnistumisesta kertoo se, että kiinalaisten väitettiin jo tuolloin operoivan Šajmakin tukikohdassa kaakkoisessa Tadžikistanissa. Shanghain Yhteistyöjärjestön puitteissa Kiinan ja Tadžikistanin maaperällä on monesti harjoitettu terrorismintorjuntaa, mitä pysyvä tukikohta kiinalaisten osalta tietenkin helpottaa. Monitahoisuutensa vuoksi niin tutkimus Tadžikistanin ja Kiinan yleisestä kuin näiden turvallisuuspoliittisesta vuorovaikutuksesta on perusteltua toteuttaa erillisenä esityksenä, samoin kuin keskiaasialaisten valtioiden osuus Pekingin 'Vyö ja Tie' -aloitteessa.

Toistaiseksi viimeisen vuosikymmenen kehitys ei uhkaa vakiintunutta sotilaallista asetelmaa. Pitiväthän Uzbekistan, Tadžikistan ja Venäjä esimerkiksi yhteissotaharjoituksen syksyllä 2021 Moskovan komennossa, ja CSTO linjasi juuri tulevaa yhteistoimintaa. Dušanbessa, Bohtarissa ja Hisorin (Ajnin) lentotukikohdassa operoiva runsaan 7000 sotilaan Hatsinan 201. Kahdesti punitähdellä palkittu sotilastukikohta on Venäjän maavoimien suurin ulkomaila. Tosin sen alaisten yksiköiden nimissä esiintyvä termi 'rykmentti' kuvastaa pikemmin sotahistoriallista menneisyyttä kuin kirjavahvuutta. Tukikohdan perinnejoukko-osasto on entinen neuvostoarmeijan 201. divisioona, jonka henkilöstön asemaa määrittelevä Moskovan ja Dušanben sopimus tuli voimaan syksyllä 2004 ja joka Venäjän presidentti-ylipäällikkö Putinin ukaasilla muuntui 201. sotilastukikohdaksi vuotta myöhemmin. Tadžikistanista käsin toimii koko Euraasian, puolet Afrikasta, Atlantin, Intian ja Tyynen valtameren kattava ballististen ohjusten valvontajärjestelmä 'Ikkuna'. Samaan aikaan, kun Valko-Venäjän ja Venäjän yhteistä ilmapuolustusjärjestelmää vuosituhannen vaihteessa modernisoitiin ballististen ohjusten ja maakohteiden torjuntaan, vastaava järjestely astui palvelukseen Tadžikistanissa. On syytä arvioida, että siinä missä Valko-Venäjä muodostaa ydin-Venäjän läntisen puolustuskehän, Tadžikistanin osaksi lankeaa vastaava eteläinen. Kattaahan ilmatorjunta 95–96 prosenttia maan sotilasilmailusta, kun taas juuri venäläishävittäjät varmistavat tasavallan ilmatilan loukkaamattomuuden.

Niin paradoksaaliselta kuin se lukujen valossa kuulostaa, on Keski-Aasian pienimmän tasavallan puolustuksellinen merkitys neuvostokaudesta siten oleellisesti kohonnut. Neuvostoliitto sijoitti 'Ikkunan' ohessa tasavaltaan ai-noastaan 13 000 sotilaan Hatsinan 201. Motorisoidun divisioonan, kun naapurimaat vastaavasti joko muodostivat oman sotilaspiirinsä tai niiden maaperällä majaili pysyvästi useampia divisioonia. Myös verrattuna lounaiseen rajamaahan

– pinta-alaltaan alle neljäsosan kokoiseen Moldovan SNT:hen – Tadžikistanin strateginen asema nähtiin vähäisenä. Neuvosto-Moldovaan ja sen välittömään läheisyyteen sijoitettiin kokonainen 14. armeija eli kolmin-nelinkertainen määrä sotaväkeä. Mikäli hypoteettisena syynä oli pelko rajanylittävistä kulttuuri-vaikutteista Romanian ja Moldovan välillä, tällöin Tadžikistaniin olisi tullut analogisesti sijoittaa voimakkaita yhtymiä. 14. armeijan mallia seuraten, siten olisi padottu Pohjois- ja Koillis-Afganistania asuttavien miljoonien tadžikkien mahdollisesti haitallinen vaikutus.

Tadžikistanin vaivihkainen itsenäistyminen 9.9.1991 muodostaa presidentti Rahmonin mukaan kansan merkittävimmän saavutuksen vuosituhantisen hallintoperinteen virrassa, mutta tosiasiassa yhteiskunta perustuu paremmin klienttipohjaiseen klaaniuskollisuuteen. Neuvostoliiton kaaduttua sisällissota, ”veljessurman tragedia”, puhkesi välittömästi eteläisen Kulobin, pohjoisen Hudžandin, keskisen Gharmin ja itäisen autonomisen Vuoristo-Badahšanin klaanien välillä. Vaivoin rakennettu kansallisen yhtenäisyyden hallinto romahti vanhoillisen presidentti Rahmon Nabijevin pakkoeroon syksyllä 1992. Vaikka Venäjän uuden ’Läheiset rajantakaiset’ –doktriinin käytännön sovellutuksista oli vasta yksi käytännön esimerkki, Benderin keskikesän taistelu Dnestrillä, puhtaasti periaatteellisesti Moskova näki Tadžikistanin rajan omanaan sekä siirsi entisen Neuvostoliiton rajajoukot omaan oikeusvaltaansa elokuussa 1992. Venäjän ja Uzbekistanin tukemana Emomali Rahmonin hudžandilais-kulobilainen liittouma valtasi pääkaupunki Dušanben joulukuussa 1992, mutta epäonnistui koko maan rauhoittamisessa. Pamir-vuorten separatistien, erilaisten islamilaisten ryhmien sekä demokraattien vastarinta jatkui satunnaisina iskuina keskusvaltaa vastaan. Merkillepantavaa on, että Kremlin politiikka ja toimet noudattivat Tadžikistanissa yhtäläistä kaavaa kuin Moldovan ja Transnistrian täysimittaisessa sodassa puolisen vuotta aiemmin. Mitä todennäköisemmin tapahtumat Dnestrillä veivät huomion Moskovan Tadžikistanin-päätöksenteolta, ja vasta toukokuussa 1993 Venäjä solmi Ystävyys-, yhteistyö- ja keskinäisavun (YYKA) sopimuksen Rahmonin hallinnon kanssa. Olipa tulkinta Sari-vuorten kaksi kuukautta myöhemmästä rajataistelusta mikä tahansa, myös Venäjän 201. Divisioonalle tappioita tuottanut yhteenotto ratkaisi Venäjän aktiivisen osallistumisen sisällissotaan. Divisioonan rooli oli prosessissa mitä ratkaisevin, kun se sekä tuki Emomali Rahmonin klaaniliiton taistelua että muodosti IVY-rauhanturvajoukon enemmistön vuodesta 1994. Sodan aikana ja heti sen jälkeen divisioona avusti pakolaisia sekä purki miinoitteita, josta ”rauhan ja yhteisymmärryksen rakentamisesta” Rahmon opettajamaisesti muistutti yleisöä keväällä 2017.

Satatuhatta kuolonuhria vaatinut sisällissota lakkasi Moskovan sekä Teheranin välittämään rauhansopimukseen 27.6.1997. Rahmon kuvaa sota-aikaa

yhä paradoksaalisella kielenkäytöllä. ”Kultakirjaimin historiaan painettu” Kansallisen yhtenäisyyden päivä kesäkuun 27. on tulosta urhean tadžikistanilaisen kansan taistelusta, mutta presidentti ei tarkenna, keitä ja mistä olivat sisällissodan ”vierasmaalaisten avulla vehkeilleet tadžikkipetturit”. Paitsi että presidentti Rahmonin valtaannousu on perinpohjaisesti sidottu Venäjän aseisiin, Dušanben sotilaalliset ja geopoliittiset suuntaviivat sinetöitiin mainitussa YYKA-sopimuksessa. ’Läheiset rajantakaiset’ –doktriinin mukaisesti siinä Venäjän sotilaallinen läsnäolo todettiin välttämättömäksi samalla, kun talous- ja kulttuurikysymykset määritettiin toissijaisiksi. Silmiinpistävästi Rahmonin huhtikuun 2019 toteamus 201. sotilastukikohdasta ”turvallisuuden avaintekijänä” on kuin suoraan sopimustekstistä poimittu lausunto. Marraskuussa 2023 Putin ja Rahmon viittasivat kumpikin 30-vuotiaaseen sopimukseen ylevästi ”arvostaen saavutettua vuorovaikutuksen tasoa”, esimerkiksi osapuolten kauppa kohosi kyseenomaisena vuonna 1,8 miljardiin dollariin.

Todellisuudessa alkuperäiselle kapeasti sotilaalliselle yhteistyölle ei ollut vaihtoehtoa, koska silloinen Tadžikistanin keskusvalta ei kyennyt hillitsemään klaanien välisiä yhteenottoja maan eteläosissa Bohtarissa ja Kulobissa. Selitys on mitä raadollisin: muun muassa kutsunnoista, rajapalvelusta ja siviilivalmiudesta vastaava sotilaskomiteakin muodostettiin vasta tammikuussa 1992. Maalila ei neuvostoaikaisen vähäisen strategisen arvonsa vuoksi ollut perinnettä, ei komentorakennetta eikä runkoa omille asevoimille. Rahmonin mukaan nämä perustettiin Isänmaan puolustajan päivänä 23.2.1993 ”tyhjistä”, keskellä valtavia talousongelmia. Ensimmäinen puolustusministeri oli astunut virkaansa vain kuukautta aiemmin. Tammikuussa 1994 sopimus sotilas- ja sotilasteknisestä yhteistyöstä paalutti Venäjän lähtemättömän jalansijan, ja esimerkiksi vuosina 2014–2021 Venäjä koulutti yli 7000 tadžikkivarushenkilöä. Mikäli luvulle hakisi vertauskohtaa, se vastaa paitsi koko 201. sotilastukikohdan vahvuutta, myös yli ⅔ Tadžikistanin omasta aktiivipalvelusväestä vuonna 2024 (jotka heidätkin Venäjä on kouluttanut).

Samassa aukeaa selitys sille, miksi presidentti Rahmon Putinin 2017 ja 2019 tavatessaan hienosanaisesti kiitti Moskovaa ”säännöllisestä yhteistoiminnasta joukkojemme koulutuksessa” sekä vannoi maansa ”toteuttavan tukikohdalle välttämättömät askeleet”. Erityisesti viittaus säännönmukaisuuteen paljastaa, että sotilaskoulutuksen tarve on yhä merkittävä ja että sen jatkuminen on mitä olennaisinta. Vuosittain palvelukseen kutsuttavat noin 15 tuhatta tadžikkia eivät likipitäänkään täysimääräistä joukkokoulutuskiertoa mahdollista. Jos sekä varushenkilöiden laatu että määrä pysyvät mainitulla tasolla, kouluttaa Venäjä yllä mainittujen lisäksi 18 000 tadžikkia vuosina 2022–2041. Jälkimmäinen vuosiluku nimittäin muodostaa venäläisjoukkojen toistaisen takarajan, joka virallisesti astui voimaan syksyn 2012 tukikohtasopimuksen ratifointikirjojen vaihtamisessa helmikuussa 2014.

Koulutuksen ohessa Rahmon alleviivaa Venäjän kalustoapua ja tukea maansa asevoimien modernisointiin, mikä läpäisee koko tutkimuskauden. Kaikki aselajit käsittävän sotilaskoulutuksen alkaessa millenniumin ensivuotina Tadžikistanilla ei ollut varusteita eikä kalustoa, ja vuosina 2005–2009 Venäjä luovutti näitä yli miljardin dollarin arvosta. Arvattavasti asianomaisiin luovutuksiin ja vuoden 2014 vastaavaan sopimukseen presidentti Rahmon keväällä 2017 viittasi kertoessaan ”ilmaistusta vastavuoroisesta tahdosta -- Tadžikistanin asevoimien modernisoitiin”. Huomionarvoisesti lausunto oli passivoitu, mikä paitsi hävitti aloitteentekijän, myös muunsi sen etäiseksi, lähes korulauseeksi. On mahdollista, että jo tässä vaiheessa Rahmon oli kiinnittänyt huomiota Venäjän lahjoittaman kaluston ja välineistön ikääntymiseen. Esimerkiksi Moskovon joulukuussa 2017 luovuttamat Mi-24- ja Mi-8-helikopterimallit olivat palvelleet peräti 40 ja 50 vuotta. Sitä vastoin venäläisjoukoissa lennokkitoiminta alkoi 201. tukikohdassa vuonna 2019, ja viimeinen erä ajanmukaisia Mi-8MTB5-1-helikoptereja laskeutui 303. Erillisen Helikopterilaivueen kenttäosuudelle Ajniin loppuvuodesta 2021.

Varusteluparadoksi tuskin jäi Rahmonilta huomioimatta, sillä hän huhtikuussa 2019 kahdesti peräkkäin painotti maansa armeijan ”modernisaatio-ohjelman toteuttamista -- sopimusten mukaisesti” sekä ” -- Ohjelman toimeenpanon jatkumista sovituisissa aikarajoissa ja määrissä”. Kuten monesti aiemmin, nytkin Rahmon viesti ja toimi kaksiraiteisesti. Lähestymällä kesäkuussa 2019 Kiinaa painopisteenään ajanmukainen raja- ja sotilastekninen välineistö Rahmon piilotetusti painosti Moskovaa kalustoluovutuksista. Samalla hän pyrki lisäämään yleistä liikkumatilaansa Pekingin avulla. Ihannetapauksessa voitto koituisi kaksinkertaiseksi: sekä Venäjä että Kiina lahjoittaisivat sotilasvarusteita.

Yleisesti on syytä arvioida, että kaluston luovuttamisen ja ajanmukaistamisen kiirehtimisen taustalla piili Afganistanin heikkenevä vakaus. Sen presidentti ensimmäisen kerran nosti vahvasti esiin helmikuussa 2017 sekä toistamiseen huhtikuussa 2019. Putinin ja Rahmonin mainitaan keskustelleen asiasta myös toukokuussa 2021 sekä touko- ja kesäkuussa 2022. Aiheen tutkimus on silti parhaiten toteuttavissa erillisenä, sillä rajallinen tila ei salli perustavaa Afganistan-taustoitusta, saati Tadžikistanin ja Afganistanin keskinäissuhteiden selvittämistä. Samaisessa viitekehyksessä, mutta omina tutkimuksinaan, tulisi syventyä Iranin, Kiinan ja Yhdysvaltain Tadžikistan-politiikkaan vuodesta 2013 lähtien sekä Washingtonin ja Dušanben yhteiseen Afganistan-välittämiseen keväällä 2021. Sitäkin tuoreemmaksi aiheeksi tarjoutuisi EU:n ja/tai ETYJ:n raja- ja pelastuskoulutus maassa. Tämän artikkelin näkökulmasta on pikemmin merkillepantavaa, että Ukrainan-sodan ajalla helmikuusta 2022 marraskuun 2024 loppuun koko kalustokysymys näyttää poistuvan Putinin ja Rahmonin

tapaamisten asialistalta. Rahmonin diskurssissa painopiste siirtyy järjestysviranomais- ja erikoispalveluyhteistyön kiittelemiseen.

Vain kesäkuun 2022 lopussa on Tadžikistanin presidentinhallinto tiedotteessaan kertonut Putinin ja Rahmonin ”pohtineen yhteistoimien laajentamista -- erityisesti mitä tulee Tadžikistanin asevoimien modernisointiin”. Tuolloin Ukrainan-sotaa käytiin vasta viidettä kuukautta, eikä se vielä ollut määrättömästi voimavaroja edellyttävä kulutussota. On luultavaa, ettei tässä varhaisessa vaiheessa keskustelu kalustoluovutuksista osoittautunut ongelmalliseksi, etenkin kun keskustelun viitekehysenä toimi Afganistan. Sitä myöten kuin sodankäynti Ukrainassa muuntui kulutussodaksi, mille tahansa kalustolle ja välineistölle ilmeni kriittinen tarve.

Viimeistelyhetkellä heinäkuun 20 p:nä (sekä oikolukuajalla 28. marraskuuta) 2024 Venäjä pitää aloitetta hallussaan Ukrainassa ja hyökkää usealla lohkolla, mutta sen eteneminen sinänsä on hidasta. Sellaisenaankin sodankäynti kuluttaa lukemattomasti resursseja. Artikkeliteeman kannalta kiintoisa on edeltäneistä tunnusteluhyökkäyksistä kummunnut havainto siitä, että peräti varsin ikääntynyt T-64BV-panssarivaunumalli kykenee tehokkaaseen suoritukseen sikäli kuin operointia tuetaan esimerkiksi droonein. Moskovon-Dušanben varusteluyhteistyön tämä huomio ajaa paradoksiin: mikäli Venäjä jälleen luovuttaisi muun muassa vanhoja T-72B1-vaunujaan, 122H63-haupitsejaan sekä BTR-panssariajoneuvojaan Tadžikistanille, sen pitäisi hankkia korvaavat sotilasajoneuvot toisaalta. Luultavasti siksi kalusto putosi presidenttien keskusteluista – traagista kyllä, sitä tarvitaan nimenomaan sotimiseen.

Lähteet (luettu 20.7./28.11.2024)

Akbarzadeh, Shahram (1996). Why Did Nationalism Fail in Tajikistan? – *Europe-Asia Studies*, Vol 48, No. 7. Glasgow: Routledge, 1105–1129.

Акорда (Президент Республики Казахстан, 2024a). Совместное заявление Президента Республики Казахстан и Президента Российской Федерации об углублении стратегического партнерства в условиях нового глобального порядка. 28.11.2024. <https://akorda.kz/ru/sovместnoe-zayavlenie-prezidenta-respubliki-kazahstan-i-prezidenta-rossiyskoy-federacii-ob-uglublenii-strategicheskogo-partnerstva-v-usloviyah-novogo-globalnogo-poryadka-2810110>.

(2024b). Президенты Казахстана и России провели брифинг для представителей СМИ. 27.11.2024. <https://akorda.kz/ru/prezidenty-kazahstana-i-rossii-proveli-brifing-dlya-predstaviteley-smi-27103226>.

Амонулов, Ш. П. (2020). Содержание и структура военного сотрудничества между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией на двусторонней основе. – *Военное право*. 2020. № 2 (60). Москва: Военное право, 207–213.

Азия Плюс (2015). Эксперты: «решение о выводе российских военных из Куляба выглядит нелепым». – *Asia-Plus*. 25.11.2015. <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/security/20151125/eksperty-reshenie-o-vyvode-rossiiskikh-voennykh-iz-kulyaba-vyglyadit-nelepym>.

Axe, David (2024). If Ukraine's Leopard 2s Have Left Avdiivka, Expect Old T-64s To Fill The Firepower Gap. – *Forbes*. 6.1.2024. <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/01/06/if-ukraines-leopard-2s-have-left-avdiivka-expect-old-t-64s-to-fill-the-firepower-gap/>.

Blakkisrud, Helge & Kuziev, Faruh (2019). Museums, memory and meaning-creation: (re) constructing the Tajik nation. – *Nations and Nationalism* 25 (3), 2019. London: Association for the Study of Ethnicity and Nationalism (ASEN), 997–1017.

Бердников, В. Н. (2022). Социальное обеспечение военнослужащих РФ в сфере обеспечении жильем (на примере войсковой части полевая почта 01162 в Республике Таджикистан). – *Форум молодежной науки, Выпуск 3, № 1*. Екатеринбург: Индивидуальный предприниматель Турчанова Вероника Тимуровна, 42–48.

Borțun, Dumitru & Săvulescu, Silvia (2009). *Analiza discursului public*. București: Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA).

Bruce, Heikki (1998). *Tadzhikistanin konfliktin poliittiset syyt ja seuraukset*. Työpaperi N:o 9. Helsinki: MPKK.

Canikoğlu, Erhan (2021). Russia's Foreign Policy in the Near Abroad: A Challenge for the Global and Regional Rivalry. – *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 10 (4). Istanbul: İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3546–3567.

CIA (CIA World Factbook). Tajikistan. 25.11.2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/tajikistan/>.

Dulgheru, Valeriu (2018). *Istoria Republicii Moldova*. Chișinău: Tehnica-Info.

Élysée (La Présidence de la République, 2021a). Entretien avec Emomali Rahmon, Président de la République du Tadjikistan. 26.8.2021. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2021/08/26/entretien-avec-m-emomali-rahmon-president-de-la-republique-du-tadjikistan>.

(2021b). Déclaration conjointe du Président Emmanuel Macron et du Président de la République du Tadjikistan Emomali Rahmon. 13.10.2021. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2021/10/13/declaration-conjointe-du-president-emmanuel-macron-et-du-president-de-la-republique-du-tadjikistan-emomali-rahmon>.

de Waal, Thomas (2024). *The End of the Near Abroad*. May 2024. Brussels: Carnegie Europe.

Eskola, Timo (1996). *Uuden Testamentin hermeneutiikka. Tulkintateorian perusteita*. Helsinki: Yliopistopaino.

Fair, Caroline (2018). Afghanistan in 2017: Another Year of Running in Place. – *Asian Survey* 58(1). Berkeley: UC Press, 110–119.

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fararuni, Selyn (2013). *Nasjonskonsolidering i Tadsjikistan Hvordan befestes nasjonalidentitet gjennom det tadsjikiske språket?*. Masteroppgave. Oslo: Universitet i Oslo.

Floberg Safarova, Maja (2014). *Staten, islam og opposisjonen I Tadsjikistan. En analyse av det islamske renessansepartiet*. Masteroppgave. Oslo: Universitet i Oslo.

GFP (Global Fire Power, 2024). 2024 Tajikistan Military Strength. 8.1.2024. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=tajikistan.

Gov.uk (2024a). Foreign Secretary travels to Central Asia and Mongolia in landmark visit to region. 22.4.2024. <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-travels-to-central-asia-and-mongolia-in-landmark-visit-to-region>.

(2024b). Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Republic of Tajikistan concerning Air Services. 13.11.2024. Pdf.

(2021). Foreign Secretary and Lord Ahmad visit Afghanistan's neighbours. 2.9.2021. <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-and-lord-ahmad-visit-afghanistans-neighbours>.

Гуров, Владимир А. (2011). Вооружённые силы России и Республики Таджикистан: некоторые аспекты стратегического партнерства (1992-2008 гг.). – *Известия Самарского научного центра Российской Академии Науки*. Т. 13. № 3 (41). Самара: Изд-во СамНЦ РАН, 170–172.

Götz, Elias (2022). Near Abroad: Russia's Role in Post-Soviet Eurasia. – *EUROPE-ASIA STUDIES*. Vol 79. No. 9. November 2022. London: Routledge, 1529–1550.

Харитонов, Наталья (2008). Приднестровье: война и перемирие (1990–1992 гг.). – *Новый исторический вестник*. № 1 (17). Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 187–197

HDOA (Headquarters Department of the Army, 1991). *The Soviet Army: Troops, Organization, and Equipment*. Field Manual No. 100-2-3. Washington D.C.: Headquarters Department of the Army.

Холиков, Иван & Амонулов, Ш. П. (2020). Правовое регулирование реализации военного сотрудничества между Российской Федерацией и Республикой Таджикистан. – *Военное право*. 2020. № 3 (61). Москва: Военное право, 352–360.

Hopkirk, Peter (1990). *The Great Game. On Secret Service in High Asia*. Oxford: Oxford University Press.

Hurley, John, Morris, Scott & Portelance, Gailyn (2018). *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*. CGD Policy Paper 121 March 2018. Washington D.C.: Center for Global Development.

Исроилов, Исмоил (2023). Из истории формирования пограничных войск Республики Таджикистан. – *Endless light in science*. Но. ноябр 2023. Алматы: ОФ “Международный научно-исследовательский центр “Endless Light in Science”, 98–101.

Juntunen, Alpo (2006). Suurvallan vakiintumisen kausi – *Venäjän historia*. Neljäs painos. Toim. Heikki Kirkinen. Keuruu: Otava, 156–204.

Jussila, Osmo (2006). Konservatiivinen imperiumi. – *Venäjän historia*. Neljäs painos. Toim. Heikki Kirkinen. Keuruu: Otava, 205–260.

24KG (ИА «24.kg» - Новости Кыргызстана, 2024). Камчыбек Ташиев и Саймумин Ятимов обсудили вопросы делимитации границ. 24.11.2024. https://24.kg/vlast/312079_kamchyibek_tashiev_isaymumin_yatimov_obsudili_voprosyi_delimitatsii_granits/.

Khalid, Adeeb (2015). *Making Uzbekistan: Nation, Empire, and Revolution in the Early USSR*. New York: Cornell University Press.

(2007). *Islam after communism: religion and politics in Central Asia*. Berkeley: University of California Press. XII.

Кутнаева, Нурия (2010). Иностранные военные базы на территории постсоветской центральной Азии. – *Центральная Азия и Кавказ. Том 13. Выпуск 2*. Luleå: CA and CC Press AB, 82–93.

Лайдинен, Эйнар & Веригин, Сергей (2004). Финская разведка против Советской России. Специальные службы Финляндии и их разведывательная деятельность на Северо-Западе России (1914–1939 гг.). Петрозаводск: Компания РИФ.

Lamminparras, Nico (2024). Dnestrin epätoivotut vartijat. Moldovan & Transnistrian presidentin diskurssi Venäjän sotilaista Moldovassa 2021. – *Tiede ja ase. Vol 2023. Nro 81*. Toim. Evl. Esa Lappi. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen seura, 155–190.

(2023). Sotimatta sitovat Ukrainaa. Valko-Venäjän & Transnistrian rooli Venäjän ”erikoisoperaatioissa”. – *Tiede ja ase. Vol 2022. Nro 80*. Toim. Evl. Esa Lappi. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen seura, 136–162.

(2022). Valko-Venäjän sotilaspolitiikka vuonna 2022. – *Idäntutkimus*. 29:3. Toim. Mika Perkiömäki. Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura, 66–73. <https://doi.org/10.33345/idantutkimus.121364>.

(2014a). *Mikä on Transnistria? Dnestrin Moldovalaisen Tasavallan synty & nykypäivä*. Pro gradu. Helsinki: HY.

(2014b). Vain Venäjän vasalli? Transnistria EU:n ja Euraasian välillä. – *Tiede ja ase. Vol 72 Nro (2014)*. Toim. Ev. Ismo Turunen. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen seura, 42–74.

(2013). Afganistanin-sodan etuvartio? Tadžikistan Yhdysvaltain kumppanina. – *Tiede ja ase. Vol 71 (2013)*. Toim. Ev. Ismo Turunen. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen seura, 90–109.

Lemon, Edward & Antonov, Oleg (2022). Nationalism and Authoritarianism in Rahmon’s Tajikistan. – *The Many Faces of the Far Right in the Post-Communist Space. A Comparative Study of Far-Right Movements and Identity in the Region*. Stockholm: Södertörn University, 171–176.

Lob, Eric (2022). Iran’s drone factory in Tajikistan. – *Middle East Institute*. 3.6.2022. <https://www.mei.edu/publications/irans-drone-factory-tajikistan>.

Luntinen, Pertti (2006), Uudenaikaistumisen paine. – *Venäjän historia*. Neljäs painos. Toim. Heikki Kirkinen. Keuruu: Otava, 261–298.

Майхиев, Даурен & Ақобирзода, Дж. А. (2024). История создания Вооруженных Сил Республики Таджикистан. – *Бағдар-Ориентир*. №1 (101) (март) 2024 г. Астана: Национальный университет обороны Республики Казахстан, 142–146.

Майхиев, Даурен & Давлатзода, Сафарали (2024). Сотрудничество Республики Таджикистан и Китайской Народной Республики: Военно-исторический аспект. – *Хабаршиысы-Вестник*. 2024 ж. №1 (100) (наурыз). Астана: Национальный университет обороны Республики Казахстан, 197–200.

Майтдинова, Гузел & Шарапов, Отамбек (2022). Российско-таджикское военное и военно-техническое сотрудничество в двустороннем формате и в рамках ОДКБ. – *Известия Восточного института* № 3 (2022). Владивосток: Дальневосточный федеральный университет, 135–143.

MDAA (Ministère des Armées Archives, 2014). Afghanistan : dissolution du détachement air de Douchanbé. 29.10.2014. <https://archives.defense.gouv.fr/operations/missions-realisees/monde/operation-pamir-2001-2014/actualites/afghanistan-dissolution-du-detachement-air-de-douchanbe.html>.

Menga, Filippo (2015). Building a nation through a dam: the case of Rogun in Tajikistan. – *Nationalities Papers*. Volume 43, Issue 3, 4 May 2015. Cambridge: Cambridge University Press, 479–494.

МИД-РТ (Министерство иностранных дел Республики Таджикистан, 2021). Таджикистан. Общая информация. 26.1.2021. <https://www.mfa.tj/ru/main/view/205/obshchaya-informatsiya>.

Мікалаеў, Ян (2002). Вайсковае супрацоўніцтва Беларусі й Расіі. – *Беларуска-Расійская інтэграцыя. Аналітычныя артыкулы*. (Toim. ei mainittu). Менск: УП. Выдавецтва Энциклапедыкс, 370–378.

Мирсаидов, Негматулло (2024). Почему конфликты на таджикско-кыргызской границе в последние годы переросли в кровавые боестолкновения, и почему это плохо?. – *Asia-Plus*. 8.1.2024. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/security/20240108/pochemu-konflikti-na-tadzhiksko-kirgizskoi-granitse-v-poslednie-godi-pererosli-v-krovavie-boestolknoveniia-i-pochemu-eto-ploho>.

Мирзиёев (Президент Республики Узбекистан, 2024а). Подписаны документы, направленные на углубление отношений всеобъемлющего стратегического партнерства. 18.7.2024. <https://president.uz/ru/lists/view/7414>.

(2024б). Главы Узбекистана и Кыргызстана дали старт новым проектам кооперации. 18.7.2024. <https://president.uz/ru/lists/view/7413>.

(2024с). Подписаны исторические документы, направленные на развитие союзнических отношений. 18.4.2024. <https://president.uz/ru/lists/view/7177>.

Мухамадиева, Кибриё, Дырда, Нина & Валиева, Мухаббат (2023). 30 лет Вооружённым силам Республики Таджикистан. – *Таджикский Государственный Медицинский Университет имени Абуали ибни Сино*. 22.2.2023. <https://www.tajmedun.tj/ru/novosti/universitet/30-let-vooruzhyennym-silam-respubliki-tadzhikistan/>.

Mulari, Heikki (2024). Kiinan salainen tukikohta paljastui. – *Iltasanomat*. 12.7.2024. <https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/4bb92e58-9bc6-46c4-8406-540f2e302281>.

Murzakulova, Asel & Schoeberlein, John (2009). The Invention of Legitimacy: Struggles in Kyrgyzstan to Craft an Effective Nation-State Ideology. – *Europe-Asia Studies* 61 (7). London: Taylor & Francis, 1229–1248.

Назаршоев, Назаршо (2018). *На южном рубеже. Российские пограничники в Таджикистане XIX-XXI вв.* Москва: Военно-исторические книги издательства “Яуза”.

Назаршоев, Назаршо & Бониезов, Илхом (2019). *Военная история Таджикистана (том II)*. – Худжанд: Хуросон.

Худжанд: Хуросо.

Nourzhanov, Kirill (2012). Omnibalancing in Tajikistan's Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran. – *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, no.3 (2012). Philadelphia (PA): Taylor & Francis, 363–381.

ОДКБ (Организация Договора о коллективной безопасности, 2024). В Астане состоялось совместное заседание СМВД, СМО и КССБ ОДКБ. 28.11.2024. https://odkb-csto.org/news/news_odkb/v-astane-sostoyalos-sovmestnoe-zasedanie-smid-smo-i-kssb-odkb/#loaded.

OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2024a). OSCE course assists Tajik Border Troops' Special Units in enhancing skills to secure the Tajik-Afghan border. 5.7.2024. <https://www.osce.org/programme-office-in-dushanbe/572635>.

(2024b). OSCE concludes a regional training course for Tajikistan's canine handlers in Khorog. 22.6.2024. <https://www.osce.org/programme-office-in-dushanbe/571660>.

(2024c). OSCE strengthens the professional military education capabilities of border officers in Tajikistan. 22.11.2024. <https://www.osce.org/programme-office-in-dushanbe/581368>.

ОШ-ОДКБ (Объединенный штаб Организации Договора о коллективной безопасности, 2024a). Коллективные силы ОДКБ готовятся к совместным учениям в Центральноазиатском регионе. 15.7.2024. <https://jscsto.org/news/12399/>.

(2024b). Члены Совета министров обороны ОДКБ в ходе совместного заседания СМВД, СМО и КССБ рассмотрели в Астане вопросы военного сотрудничества. 28.11.2024. <https://jscsto.org/news/14979/>.

Парамонов, Владимир & Столловский, Олег (2009). Россия и страны Центральной Азии: двустороннее сотрудничество в сфере безопасности. – *Центральная Азия и Кавказ*. № 2(62), 2009. Luleå: CA and CC Press AB, 61–75.

Путин (Президент России, 2024а). Совместное заявление Президента Российской Федерации и Президента Республики Казахстан об углублении стратегического партнерства в условиях нового глобального порядка. 27.11.2024. <http://kremlin.ru/supplement/6232>.

(2024b). Документы, подписанные в ходе государственного визита в Казахстан. 27.11.2024. <http://kremlin.ru/supplement/6231>.

(2024c). Выступление на заседании Совета коллективной безопасности ОДКБ в узком составе. 28.11.2024. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/75687>.

Пінцак, Вадим (2009). Червневі події 1992 року у Придністров'ї. – Історична панорама. Вип. 9. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 89–96.

Постникова, Екатерина (2023). Киргизия и Таджикистан согласовали более 90% государственной границы. – РБК. 13.12.2023. <https://www.rbc.ru/politics/13/12/2023/657985e89a79476469abe94a>.

Рахмон (Президент Республики Таджикистан, 2024а). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 9.5.2024. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/37550.

(2024b). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 21.2.2024. https://www.president.tj/event/bilateral_relations/russia/36902.

(2024c). Церемония обмена подписанными документами. 18.4.2024. <https://www.president.tj/event/meetings/37328>.

(2024d). Церемония вручения Лидеру нации уважаемому Эмомали Рахмону высшей награды Китайской Народной Республики – ордена Дружбы. 5.7.2024. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/china/37886.

(2024e). Пресс-конференция по итогам государственного визита Председателя Китайской Народной Республики Си Цзиньпина в Республику Таджикистан. 5.7.2024. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/china/37901.

(2024f). Открытие зданий Парламента и Правительства Республики Таджикистан. 5.7.2024. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/china/37893.

(2024g). Вечер дружбы в честь Председателя Китайской Народной Республики Си Цзиньпина. 5.7.2024. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/china/37892.

(2024h). Поздравительное послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона в честь Дня Вооруженных сил Республики Таджикистан. https://www.president.tj/event_by_theme/internal_politics/defense_and_litigation/36920.

(2024i). Поздравительное послание по случаю Дня национального единства. 26.6.2024. <https://www.president.tj/event/speeches/37825>.

(2024j). Поздравительное послание по случаю 33-й годовщины независимости Таджикистана. 8.9.2024. <https://president.tj/event/speeches/47268>.

(2024k). Выступление на праздничных торжествах в честь 33-й годовщины Государственной независимости Республики Таджикистан в Худжанде. 9.9.2024. <https://president.tj/event/speeches/47321>.

(2024l). Участие на заседании Совета коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности. 28.11.2024. <https://president.tj/event/news/49092>.

(2023a). Выступление на пресс-брифинге по итогам официального визита в Российскую Федерацию. 21.11.2023. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/36136.

(2023b). Таджикско-российская встреча на высшем уровне. 21.11.2023. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/36130.

(2023c). Послание Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона «Об основных направлениях внутренней и внешней политики республики». 28.12.2023. <https://www.president.tj/event/missives/36374>.

(2022a). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 28.6.2022. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/26056.

(2022b). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 16.5.2022. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/25759.

(2021a). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 8.5.2021. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/23163.

(2021b). Речь перед началом мирного шествия жителей города Душанбе в честь 30-летия Государственной независимости Республики Таджикистан. 9.9.2021. https://www.president.tj/event_by_theme/internal_politics/independence/23931.

(2019a). Заявление для прессы по итогам таджикско-российских переговоров на высшем уровне. 17.4.2019. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/18041.

(2019b). Государственный визит Председателя Китайской Народной Республики Си Цзиньпина в Таджикистан. 15.6.2019. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/china/18515.

(2019c). Между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией подписаны новые документы о сотрудничестве. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/18046.

(2018). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 28.9.2018. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/16923.

(2017a). Заявление для прессы по итогам официального визита Президента Российской Федерации В.В. Путина. 27.2.2017. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/13561.

(2017b). Между Таджикистаном и Россией подписан ряд новых документов о сотрудничестве. 27.2.2017. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/13567.

(2017c). Встречи и переговоры высшего уровня между Таджикистаном и Китаем. 31.8.2017. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/china/14760.

(2014). Встреча с Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным. 6.2.2014. https://www.president.tj/event_by_theme/bilateral_relations/russia/5832.

Roy, Olivier (2000). *The new Central Asia: the creation of nations*. London: I.B. Tauris Publishers.

Rubin, Marcus (2007). Tadsjikistan: Flerkoneri og masseudvandring. – *Udenrigs* (2). København: Det Udenrigspolitiske Selskab, 97–103.

Сайдов, Зафар (2015). *Республика Таджикистан на межгосударственной арене до и после объявления политики «открытых дверей»*. Душанбе: Контраст.

Schulz, Dante (2021). China Advances Security Apparatus in Tajikistan in the Aftermath of the Taliban Takeover. – *Caspian Policy Center*. 5.11.2021. Washington D.C.: Caspian Policy Center.

Sherr, James (1994). Escalation of the Tajikistan Conflict. – *IBRU Boundary and Security Bulletin January 1994*. Durham: University of Durham, 57–61.

Shih, Gerry (2019). In Central Asia's forbidding highlands, a quiet newcomer Chinese troops. – *The Washington Post*. 18.2.2019. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-central-asias-forbidding-highlands-a-quiet-newcomer-chinese-troops/2019/02/18/78d4a8d0-1e62-11e9-a759-2b8541bbbe20_story.html

Сипетин, Валерий (2024). Вспоминают подвиг пограничников 12-й заставы. – *Наше Время*. 12.7.2024. <https://www.nvgazeta.ru/news/14488/631175/>.

Smith, Graham (1998), Post-colonialism and borderland identities. – *Nation-building in the post-Soviet borderlands: the politics of national identities*. Toim. Graham Smith, Vivien Law, Andrew Wilson, Annette Bohr & Edward Allworth. Cambridge: Cambridge University Press, 1–20.

Strauțiu, Eugen & Melinte, Mihai (2021). Grupul operativ al trupelor ruse și misiune de pacificare transnistreană. – *Anuarul laboratorului pentru analiza conflictului transnistrean*. Volume V. 1 / 2021. Sibiu: Universitatea Lucian Blaga, 108–122.

Standish, Reid (2021). From A Secret Base in Tajikistan, China's War On Terror Adjusts To A New Reality. – *Radio Free Europe Radio Liberty*. 14.10.2021. <https://www.rferl.org/a/tajikistan-china-war-on-terror-afghan/31509466.html>.

Щеколдина, Т. И. (2019). Региональная безопасность. Контртеррористическая и

антиэкстремистская деятельность ОДКБ. – *Постсоветские исследования*. Т.2. № 6. Москва: Центр исследования постсоветских стран (ЦИПС), 1373–1384.

Шукуров, Шухрат З. (2022). К вопросу о влиянии военного курса США и НАТО на безопасность государств Центрально-Азиатского региона (2001–2021). – *Современная научная мысль*. № 1. Москва: АНО « Научно-исследовательский институт истории, экономики и права », 93–99.

Siljander, Pauli (1995). Teksti ja todellisuus – laadullisten aineistojen tulkinnan edellytyksistä. – *Ihmistieteiden 1990-luvun metodologiaa etsimässä. Keskustelua kasvatustieteiden 1990-luvun metodologiasta (i90M)*. Toim. Jari Eskola, Jukka Mäkelä & Juha Suoranta. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. C 8 Katsauksia ja puheenvuoroja. Aikuiskasvatuksen ja jatkuvan koulutuksen julkaisuja 2. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 111–130.

Sørensen, Jakob & Larsen, Allan (2004). Iran i russisk sikkerhedspolitik: kærlighed eller fornuftsægteskab?. – *Nordisk Øst-forum*, 18 [2] 2004. Oslo: Cappelen Damm, 197–218.

Țaralunga, Victoria (2017). Conflictul transnistrean: cauze, esență, particularități. – *Tradiție și inovare în cercetarea științifică, Ediția 7*. Bălți: Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, 150–160.

Țaranu, Anatolie (2011). Aspecte ale istoriei începutului conflictului transnistrean. – *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4(88). Chișinău: Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, 141–149.

Ціхаміраў, Аляксандар. (2002). Расія ў вонкавай палітыцы афіцыйнага Менску. – *Беларуска-Расійская інтэграцыя. Аналітычныя артыкулы*. (Toim. ei mainittu). Менск: УП. Выдавецтва Энцыклапедыкс, 347–362.

Чиркин, Владимир В. (2011). Центральный военный округ вооруженных сил российской Федерации как актор реализации совместных проектов стран ШОС и ОДКБ в сфере обороны. – *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 21 (236). Политические науки. Востоковедение. Вып. 11. Челябинск: Челябинский государственный университет, 58–61.

Țicu, Octavian (2019). *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924–1989)*. Chișinău: Editura Arc.

Țicu, Viorica (2021). The Transnistrian issue in the context of Russia's "Near Abroad" policy. – *Anuarul Laboratorului pentru analiza conflictului transnistrean*. Volume V. No 1/2021. Sibiu: Universitatea Lucian Blaga, 130–144.

USDD (United State, Department of Defence, ei päivätty). Military Units. Army. <https://www.defense.gov/Multimedia/Experience/Military-Units/Army/>.

USDS (United States Department of State, 2021). Joint Statement on the Occasion of a Trilateral Discussion among Afghanistan, Tajikistan and the United States. 19.3.2021. <https://www.state.gov/joint-statement-on-the-occasion-of-a-trilateral-discussion-among-afghanistan-tajikistan-and-the-united-states/>.

Усманов, Джафар (2007). Изменение конфигурации российского военного присутствия в Таджикистане и его влияние на обеспечение безопасности государств Центральной Азии. – *Центральная Азия и Кавказ*. № 5(53), 2007. Luleå: CA and CC Press AB, 108–119.

Usmonov, Rustam A. (2018). Features of referential manipulation in the political discourse of modern Tajikistan. – *Language. Philology. Culture*. 2018, Vol. 8, Is. 1–2. Noginsk: Analitika Rodis, 28–38.

ВД-РТ (Военная доктрина Республики Таджикистан). Pdf.

ВМ-ЦТ (Вазорати Мудофиа Чумхурии Тоҷикистон). <https://mort.tj/>.

Жапаров (Администрация Президента Кыргызской Республики, 2024a). В ходе государственного визита Президента Садыра Жапарова в Узбекистан подписан ряд документов. 18.7.2024. <https://president.kg/ru/news/21/25697>.

(2024b). В рамках государственного визита Президента Садыра Жапарова в Узбекистан прошла церемония онлайн запуска совместных кыргызско-узбекских проектов. 18.7.2024. <https://president.kg/ru/news/21/25696>.

Kuvitus

Kuva 1 Рахмон 2024a

Kuva 2 Kirjoittaja

Liite Kirjoittaja

Liite

Tadžikistanin asevoimat (nimellinen arvio 2024)					
<u>Maavoimat</u>					
Joukko-osasto/-yksikkö		Kirjavahvuus		Sijoituspaikka	
		vähin enin			
1. Motorisoitu jalkaväkiprikaati		3000 5000		Bohtar	
3. Motorisoitu jalkaväkiprikaati		3000 5000		Hudžand	
12. Tykistöprikaati		3000 5000		Dušanbe	
14. Motorisoitu jalkaväkirykmentti		2424 2523			
27. Erillinen panssarintorjuntapatteristo		195 195			
7834. Erillinen tiedustelupataljoona		340 340			
39. Erillinen lääkintäpataljoona		195 195			
25. Erillinen viestipataljoona		272 272			
56. Suojelukomppania		83 83			
		12509 18608			
<u>Valmiusjoukot</u>					
Joukko-osasto/-yksikkö		Kirjavahvuus		Sijoituspaikka	
		vähin enin			
7. Maahanlaskuprikaati		1700 1850			
Erillinen nopean toiminnan motorisoitu jalkaväkiprikaati		3000 5000			
kolme pataljoonaa CSTO:n nopean toiminnan joukoissa yht.		1490 1575			
89. Panssariykmentti		1143 1640			
74. Tykistörykmentti		1062 1292			
21. Erillinen raketinheitinpatteristo		255 255			
67. Esikunta- ja viestipatteri		175 175			
61. Pioneeripataljoona		395 395			
70. Rakentajapataljoona		435 590			
127. Materiaalisen tuen pataljoona		570 570			
		10225 13342			
<u>Ilmavoimat ja ilmapuolustusjoukot</u>					
Joukko-osasto/-yksikkö		Kirjavahvuus		Sijoituspaikka	
		vähin enin			
N. Erillinen helikopterilaivue		200 200		Ajni, Bohtar, Dušanbe, Hudžand	
536. Ilmatorjuntarykmentti		420 504		Dušanbe	
45. Radiotekninen pataljoona		80 80		Dušanbe	
97. Ilmatorjuntaprikaati		3000 5000		Bohtar	
770. Ilmatorjuntarykmentti		420 504		Isfara	
74. Ilmatorjuntarykmentti		420 504		Hudžand	
69. Ilmatorjuntarykmentti		420 504		Kulob	
42. Ilmatorjuntarykmentti		420 504		Dušanbe	
		5380 7800			
		28114 39750			
<u>Huomautukset:</u>					
Vahvuudet ovat pääasiassa neuvostolaisen motorisoidun jalkaväkidivisioonan mukaisia.					
Mikäli vähin ja enin lukema poikkeavat vähäisesti, ero selittyy hyödynnettävällä kalustolla (BMP tai BTR).					
Yhdysvaltalaisen mallin mukaisesti prikaatien vahvuus vaihtelee tavanomaisesti 3000–5000 sotilaan välillä.					
Rakentajapataljoona on laskettu kahdella rakentajakomppanialla (ä 65 sotilasta) ja huolto-, tuki- jne osilla.					
<u>Lähteet:</u>					
HDOA 1991.					
Муҳаммадиева и др. 2023.					
USDD.					